

166549

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

T.B.M.M'NDE İLK KADIN MİLLETVEKİLLERİ VE
FAALİYETLERİ

Tezi Hazırlayan
Aslı APA

166549

Tezi Yöneten
Prof. Dr. İlhan YERLİKAYA

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

HAZİRAN, 2004
KAYSERİ

Bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi
Enstitüsü Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ :

Üye : Doç. Dr. Mustafa Kemal Çelebi

Üye : Doç. Dr. Mustafa Kemal Çelebi

Üye : Doç. Dr. Mustafa Kemal Çelebi

(Handwritten signatures and initials)

İncelermiştir

ONAY :

(Handwritten signature)

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 01.10.2023 tarih ve 21.....
sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

ÖNSÖZ

Kadının sosyal hayattaki yerini gelenekler, siyasi ve ekonomik gelişmeler ama bunlardan önemlisi de dini kurallar belirlemiştir. Sanayi toplumuna geçiş, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması kadının statüsünde de değişikliklere neden olmuştur.

Türk kadınının meseleleri Tanzimat'la gündeme gelmeye başlar. Kadınlar bu dönemden itibaren teşkilatlanarak meselelerine çözüm bulmaya çalışırlar. Türk kadınına hakları gerçek manasıyla cumhuriyet döneminde verilir. Cumhuriyet'le birlikte kadın sosyal hayatın yanında siyasi hayatında içinde aktif olarak yer almaya başlar.

4 Aralık 1934 yılında kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkıyla Türk kadını toplumda layık olduğu konuma gelir. 1935 seçimleriyle 18 Türk kadını Meclis'e girer. Bugüne örnek olması açısından bu seminer çalışmasında, meclise giren ilk kadın milletvekillerinin faaliyetlerini incelemeye çalıştım. Bu milletvekillerinin faaliyetlerini incelerken Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceride'lerinden ve Türkiye Büyük Millet Meclisi. arşivi şahsi dosyalarından ve konu ile ilgili kaleme alınmış bir çok tetkik eserden faydalanma yoluna gittim. Eksiksiz bir çalışma yapmaya gayret etmeme rağmen milletvekilleri hakkında yeterli bilgi olmamasının işimi zorlaştırdığını itiraf etmek zorundayım.

Söz konusu milletvekillerinin faaliyetleri ile ilgili yaptığım bu çalışmam sırasında bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim danışman hocam Prof. Dr. İlhan YERLİKAYA'ya ve desteğini esirgemeyen eşim Alparslan KAYA'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

T.B.M.M'DE İLK KADIN MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ**ÖZET**

Kadın toplumun aynasıdır. Toplumların kalkınabilmesi ancak kadını sosyal ve siyasal hayatta etkin kılmakla mümkün olur. Türk kadınının sosyal hayattaki konumu dönem dönem farklılık göstermiştir. Bu farklılığın temel nedeni daha çok etkileşim içerisine girdikleri kültürden kaynaklanır.

Orta Asya Türk tarihinde kadın hayatın her alanında etkindir. Hakan'ın yanında yer alır. Devletle ilgili alınacak kararlarla görüşlerine yer verilir. İslam, Bizans ve İran kültürünün etkisiyle Türk kadınının sosyal hayatında önemli değişimler başlar. Özellikle Bizans kültürünün etkisiyle gelişen "harem" anlayışı Türk sosyal hayatının içine girer ve bununla beraber kadın sosyal hayattan yavaş yavaş soyutlanmaya başlar.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde her alanda görülen gerileme kadın hayatında da görülür. Ancak 1839'daki yenileşme hareketinin temelini oluşturan Tanzimat Fermanı kadın hayatında da değişikliklere zemin hazırlar. Meşrutiyet döneminde bu değişim hız kazanır. Özellikle Genç Türkler, kadının eğitiminde fırsat eşitliğini ve üretimde etkinliğini savunur ve kadınların sempatisini kazanır. Eğitim, evlilik ve miras konusunda yeni düzenlemelere gidilir.

Türk kadınının çalışma hayatına girmesinin nedeni ise Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki ağır savaşlardır. Savaşlar nedeniyle erkek nüfus azalmış iş gücüne olan gereksinim artmıştır. Kadın bu anlamda erkeğin boşalttığı yeri doldurur.

Türk kadınına sosyal, ekonomik ve siyasal hakları tam manasıyla Cumhuriyet döneminde verildi. Kadınlara 1930'da Belediye seçimlerine katılabilme hakkı verildi. 4 Aralık 1934 yılında ise Seçme ve Seçilme hakkı tanınarak kadınların siyasete katılması sağlandı. 1935 yılında yapılan genel seçimlerde V. Dönem Milletvekili olarak (biri ara seçimle olmak üzere) 18 kadın milletvekili Meclis'e girdi. Bu milletvekillerinin çoğu Milli Mücadele'de görev almış, dönemin aydın, seçkin batı kültürünü benimsemiş kadınlardı. Bu milletvekillerinin içinden sadece Hatı Çırpan (Ankara) köy kökenlidir ve diğer milletvekillerinden farklı bir eğitim seviyesindedir. Kendisi okuma yazmayı sonradan öğrenmiştir. Diğer bir milletvekilimiz Şebike İnel'de çiftçilikle uğraşmıştır.

Kadın milletvekillerimizin sadece bir kaç Meclis'te aktif siyaset yapmıştır. Bu milletvekillerimiz "Eğitim, Sağlık, Kadın Hakları, Kültür, Dış Politika" gibi önemli konularda görüş belirtmişlerdir.

Daha sonraki dönemlerde çok partili hayata geçilmesine rağmen Meclis'e giren kadın milletvekili sayısı azaldı. Kadın siyasetten uzaklaştı. Günümüzdeki kadına örnek olması açısından ilk kadın milletvekilleri Türk Demokrasi hayatında önemli yer teşkil eder.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Milletvekili, Siyaset, Seçim, Meclis.

THE FIRST WOMEN MEMBERS OF PARLIAMENT AT TURKISH REPUBLIC AND THEIR ACTIVITIES

SUMMARY

Women are the mirrors of societies. Development of the societies are possible with activating women in social and political life. The position of the Turkish women in social life shows differences in different periods. The main reason of these differences is sourced by the culture, that they interact.

In the Turkish History Of Central Asia women are active in every field of the life. Their ideas are featured about the decisions which will be taken about the government. Some important changes start with the effect of Muslim, Byzantine and Persian Culture in the social life of Turkish women. The growth of Harem life which is affected especially from the Byzantium culture, goes into the Turkish social life and this slowly makes women isolated from the social life.

The recession which is seen in all the fields during the last periods of Ottoman Empire, also appears in the of women. However, The Period Of Reforms that form the basis of modernization movement also prepare the ground for alterations in the life of women. During the Constitutional Period, these alterations gain speed. Especially Young Turkish support the equality of opportunity in education and activity in production for women and these make them acquire the womens sympathy. They also make new arrangements concerning the subject matters of education, marriage and inheritance.

The reason for womens entering into the working life was the graue Wars' in the last periods of the Ottoman Empire. Because of the wars the population of men decreased and the need for the working increased so women took the place of men in this sense.

The social, economic and political rights were given to the Turkish Women during the Republican Period. He right for joining the Municipality elections was given to women in 1930. the right of choose and to be choosen was given to women on 4th December, 1934 and joining of women to the political life was ensured. In the general elections which were done in the year 1935, 18 women deputies joined the National Assembly as the deputies of the 5th period. Most of these members of the Parliament took part in the war of Independence and they were the educated, distinguished women of that period and they also adopted the western culture. Among these deputies only

Hatı Çırpan was from village and had a different level of education from the others. She learned reading and writing later. Also, Şebike İnel, one other deputy, did farming.

Only a few of these members of the Parliament worked actively in the National assembly. These members stated their ideas about important matters such as “Education, Health, The Rights of Women, Culture and Foreign Policy”.

Although in the later periods, many political parties were formed, the number of the women deputies was decreased. The women receded from politics. The first women members of the Parliament have a great importance as they set models for the women of today.

Key Words: Woman, Nation Agent, Politics, Election, Assembly

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
İNGİLİZCE ÖZET	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM**OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMLERİNDE VE MİLLİ
MÜCADELE'DE TÜRK KADINI**

A- TANZİMAT DÖNEMİNDE KADIN HAYATI.....	4
1. Eğitim	4
2. Hukuk	6
3. Sosyal Hayat	8
B- MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE KADIN HAYATI	9
1. Eğitim	9
2. Hukuk	11
3. Çalışma Hayatı	12
C- MİLLİ MÜCADELE'DE TÜRK KADINI	13
1. Milli Mücadele'de Türk Kadınının Faaliyetleri	13
2. Milli Mücadele'de Türk Kadınının Cemiyetleri	16

İKİNCİ BÖLÜM**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ve İLK KADIN****MİLLETVEKİLLERİ**

A-TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NE KADIN MİLLETVEKİLLERİNİN GİRMESİNİ HAZIRLAYAN GELİŞMELER.....	22
---	----

1. Mustafa Kemal Atatürk'ün Kadına Bakışı	22
2. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Kadın Hakları	27

B-TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDEKİ KADIN

MİLLETVEKİLLERİ	38
-----------------------	----

2. İlk Kadın Milletvekillerinin Biyografileri	
1. Mevrure Gönenç'in Biyografisi	38
2. Meliha Ulaş'ı Biyografisi	39
3. Türkan Örs'ün Biyografisi	40
4. Şebike İnel'ün Biyografisi	41
5. Nakiye Elgün'ün Biyografisi	42
6. Hatı (Satı) Çırpan'ın Biyografisi	43
7. Mihri Pektaş'ın Biyografisi	44
8. Pakiye Özmen'in Biyografisi	45
9. Huriye Baha Öniz'in Biyografisi	46
10. Ferruh Gürgüp'ün Biyografisi	47
11. Bahire Bedis Morova'nın Biyografisi	48
12. Sabiha Görkey'in Biyografisi	49
13. Esmâ Nayman'ın Biyografisi	50
14. Benal Arıman'ın Biyografisi	51
15. Seniha Hızal'ın Biyografisi	52
16. Hatice Özgener'in Biyografisi	53
17. Sabiha Gökçül'ün Biyografisi	54
18. Fatma Memik'in Biyografisi	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**İLK KADIN MİLLETVEKİLLERİNİN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET
MECLİSİ'NDEKİ FAALİYETLERİ**

A-DIŞ POLİTİKA İLE İLGİLİ FAALİYETLERİ.....	56
1. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile İlgili Faaliyetleri	56
2. Hatay Meselesi İle İlgili Faaliyetleri	57
B- KÜLTÜR ALANINDAKİ FAALİYETLER	59
1. Eğitimin toplum hayatındaki önemine ilişkin faaliyetler	59
2. Türk Kültürü'nün Toplum Hayatındaki Önemine İlişkin Faaliyetleri.....	61
C-SAĞLIK VE SPOR ALANINDAKİ FAALİYETLER	62
1. Sağlık Personeli Yetiştirilmesi ve Sağlık Kuruluşlarının Açılması İle İlgili Faaliyetleri.....	62
2. Sporun Toplum Sağlığı Üzerindeki Etkilerine İlişkin Faaliyetleri	64
SONUÇ	65
BİBLİYOGRAFYA	67
DİZİN.....	70
EKLER	

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AAM	: Atatürk Arařtırma Merkezi
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.B.M.M. Z.C.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Türk kadınının toplum içindeki konumu, tarih boyunca değişiklik göstermiştir. Eski Türklerde çağdaşları olan Çin, Hint, Arap, Moğol, Roma, Yunan ve Sparta gibi ülke kadınlarıyla karşılaştırıldığında Türk kadınının durumu oldukça iyi idi.¹

Türklerin Orta Asya'dan İslam dininin kabul edildiği 8. yüzyılın ortalarına kadarki ilk dönemlerinde, Türk kadını toplumsal açıdan erkekle büyük ölçüde eşitti. Orta Asya'da Hun hakimiyetinin sürdürüldüğü devirlerde devletin başı Hakan, eşi Hatun ile birlikte devleti temsil ederlerdi. Bu Türk devletinde Hun kadınları erkekler ile eşit şekilde eğitilirler, ülke savunmasına erkekler ile birlikte katılırlardı. O dönemin yazılı ilk belgeleri olan Orhun kitabelerinde Türk kadınından saygı ile bahsedilir.²

Türklerin X. yüzyıldan itibaren İslamiyetle tanışmalarıyla beraber Türk kadının konumunda yavaş yavaş bir değişim yaşandı.³ Ama buna rağmen Selçuklu döneminde Türk kadını yasal sistemlerin farklı dış faktörlerin etkisinde olmasına karşın, eski geleneklerini korumaya çaba gösterdi.⁴

Günlük yaşamda yine erkekle beraberdir. Eve kapatılmamıştır. "HAREM" henüz bilinmemektedir. Selçuklu egemenliği 300 yıl kadar sürer. Bu safhada kadının sosyal durumu epeyce değişmelere uğrar. Bununla beraber erkekten yine kopmamıştır. Sanat ve kültür hareketleriyle ilgilidir. Kadınlar adına medrese, hastane ve vakıflar yapılmaktadır. İran'ın Kirman şehrinde Kutlu Türkan Hastanesi (1271), Kayseri'de

¹ Şefika Kurnaz; II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, MEB Yay., İstanbul 1996.

² Emel Doğramacı; Türk Kadınının Dünü Bugünü, İş Bankası Yay., Ankara 1989, s.1.

³ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 13.

⁴ Emel Doğramacı; Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişimde Türk Kadını, AAM Yay., Ankara 1993, s.

bugün adına Tıp Fakültesi kurulan Gevher Nesibe Şifahanesi (1206), Divriği`de Turan Melek Hatun Kütüphanesi gibi.⁵

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde de kadını toplumsal hayatın her aşamasında görmek mümkündür. Ancak Osmanlı Devleti güçlü bir imparatorluk haline gelirken kadının sosyal durumu gerilemeye başlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilmesi dış etkilerin daha yoğun hissedilmesine yol açarak, eski Türk geleneklerini giderek zayıflattı. Bu durum kadın-erkek ilişkilerinde yeni eşitsizlikler ortaya çıkardı. Başlangıçta toplum içerisinde kadınlara verilen bazı sosyal roller, sonradan, özellikle kentlerde olmak üzere, kendilerinden yavaş yavaş geri alınmış ve Osmanlı da Türk kadınları ayrı bir grup halinde ve katı yaşam şartları altında yaşamaya zorlanmışlardır. Arap ve Bizans kültüründen gelen harem yaşamının saraya girmesi, sarayın 15. yüzyılda padişahın emriyle haremlik ve selamlık olarak bölünmesine neden olurdu. Bu sistem daha sonra ev içi yaşama da yansımıştır. Böylece bazı halk tabakaları arasında gelişen harem anlayışı daha sonra bir gelenek halini almıştır. İslam hukukuna göre hareme kadının evlenemeyeceği kişiler, (örneğin; amcaları ve erkek kardeşleri) girebilirdi. Özellikle şehirlerdeki Türk kadını yaşamını haremın gizliliği içinde yaşamaya başlamıştı. Buna karşın gerek Anadolu'nun kırsal kesiminde gerekse Anadolu dışında Türk kültürüne uygun bir yaşamın varlığından söz edilebilirdi.⁶

Avrupa'da ise "Aydınlanma Çağı" olarak anılan XIX. Yüzyıl bilindiği gibi köklü değişmelerin yaşandığı bir yüzyıldır. Bu değişimin temelinde daha önce yaşanan rönesans ve reform hareketleri, coğrafi keşifler, sanayi inkılabı ve teknolojik gelişmeler vardır. Öncelikle yöneticiler kilisenin baskısından kurtulmuş, sonradan halk yöneticilere karşı çeşitli haklarını savunmaya ve görüşlerini söylemeye başlamışlardır. Bir yandan milletlerin ve sınıfların eşitliği, insan hakları, köleliğin kaldırılması gibi kavramlar tartışılırken, kadınlarda kadın-erkek eşitliğini gündeme getirmişler, bunun mücadelesini vermişlerdir. Kadınlar bu gelişmeler sonucunda evlerinden çıkmışlar, yeni iş alanlarına girmişler, iş hayatında önemli bir güç haline gelmişlerdir. Bu gelişmede kol gücünden çok zeka gücünün önem kazanmasına yol açan sanayi inkılabının rolü büyüktür.

⁵ Burhan Göksele; Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993, s. 129.

⁶ Emel Doğramacı; Sosyal Değişmede Türk Kadını, s. 17.

Batılı kadının istekleri, erkekleri tarafından kabul görmedi. Haklarını elde etmek için büyük mücadeleler vermek zorunda kaldılar. Kadınların kitle halindeki hareketleri ilk kez Fransız devriminde görüldü. Ancak, kadınlar devrimden belediklerini elde edemediler. Aksine toplantı yapmaları, dernek kurmaları yasaklandı, klüpleri kapatıldı. Hatta 1791 Anayasasının kabulünden önce kadınlara eşit oy hakkı isteyen “Kadın hakları Beyannamesi”ni Kral XVI. Louis’e ve Kraliçe Marie Antoinette’e gönderen Olympe de Gouge giyotinde cezalandırıldı. Onun giyotine çıkarken bile görüşlerinden vazgeçmediği “Madem ki kadınlara giyotine çıkma hakkı veriliyor kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir” dediği bilinmektedir.

Kadının toplumsal hayatta yerini alabilmesi ve kendinden bekleneni yerine getirebilmesi için yasalarda cinsiyete dayalı fırsat eşitliğinin olması gerektiği gibi bir durum eğitim için de söz konusu olmalıdır. Kadınlar yüksek öğrenim hakkını elde edebilirlerse, serbest mesleklerde yükselme, ekonomik bağımsızlık ve dolayısıyla iktidar hakkını da elde edebileceklerdi. Nitekim 1830’dan itibaren Amerika’da, 1840’tan itibaren İngiltere’de kadınlar yüksek öğrenim hakkı kazanmışlardır. Kadınların diğer bir isteği olan oy hakkına ise XIX. Yüzyıl başında yalnızca Yeni Zellanda’da ve Avusturalya’nın iki, Amerika’nın dört eyaletinde sahip olabilmışlardır. İngiltere Parlamentosu’nda Stuart Mill tarafından kadınlara oy hakkı verilmesi istenmekteydi. Görüyoruz ki kadınlar Batı’da da haklarını çetin şartlar altında aramak zorunda kalmışlardır. Ama önemli aşamalarda kaydetmişlerdir. Yüzünü Batı’ya dönmüş bulunan Osmanlılar’ın bu gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildi. Bu etkiler Tanzimat’la birlikte yoğun bir şekilde görülmeye başlandı.⁷

Böyle olduğu halde Tanzimat Fermanı’nın metni incelenirse “kadınlar” için özel bir kayıt yoktur. Fakat Tanzimat’ın ülkede yaşayanların kafalarına getirdiği yenilik ve batılılaşma anlayışının dolaylı yoldan kadınlarımızın yaşayış statüsüne etki yaptığı görülmektedir.⁸

Tanzimat’la birlikte kadınlara eğitim, hukuk çalışma hayatıyla ilgili alanlarda verilen haklarla ilgili ilk adımlar atılmıştır.⁹ Bu gelişmeler, Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemindeki gelişmeler incelenirken ayrıntılı bir şekilde verilecektir. Bu yüzden Tanzimat dönemi kadın hakları için ilk adımların atıldığı bir dönemdir, demekle yetiniyoruz.

⁷ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 14-15.

⁸ Burhan Göksel; a.g.e., s. 133.

⁹ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 133.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMLERİNDE VE MİLLİ MÜCADELE'DE TÜRK KADINI

A) TANZİMAT DÖNEMİ'NDE KADIN HAYATI

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadının kurtuluş hareketine kalkış noktası Tanzimat döneminde yer alır. "Adli, mali, yönetsel ve askeri haklar" listesi olarak 1839'da Gülhane Hatt-ı Şerifi'nin yayınlanmasıyla başlayan bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa'dan esinlenen bir dizi iç reformun doğuşunu görecektir. Türklerin batı uygarlığına gerçek yöneliş ve araştırmaları da bu dönemde başlamıştır. Yaşamları artık çok sıkı biçimde Avrupa'nın yaşamına bağlıdır. Avrupa'da ortaya çıkan her ideolojik hareket er yada geç, kısmen birbiri üzerine binerek, kısmen de eski İslam görüşünün yerini alarak yeni bir etik görüşün oluştuğu Osmanlı İmparatorluğu'nda yankılanmasını buluyordu.¹⁰

1- Eğitim

1839 tarihli Tanzimat Fermanı'nda eğitimle ilgili bir kelime bile yoktur. Fakat devlet adamları, girişilen yeniliklerin kalıcı olabilmesi için bilgili bir toplum, yeni bir aydın tipi ve kadro oluşturmak gerektiğini biliyordu. Bunu fikir ve uygulamalarında da gösterdiler. Cevdet Paşa'ya göre, Reşit Paşa ve arkadaşlarının amacı, özgün ve yaygın eğitim yoluyla, başka deyişle, okullar açarak ve halkı eğiterek, devleti Avrupa'nın yeni

¹⁰ Bernard Caporal; Kemalizm Öncesinde ve Sonrasında Türk Kadını, İş Bankası Yay., Ankara 1982, s. 52.

usullerine göre düzenlemektir. Bu amaç doğrultusunda ilk kez, kızlar için orta dereceli okullar açılmıştır.¹¹

Tanzimat'tan önce eğitim kurumu olarak Sıbyan Enderun mektepleri ile medreseler bulunmaktaydı. Kadınlar ise, sadece sıbyan mekteplerinden yararlanabilmekteydi. Ancak idareci ve aydın kesimden kimselerin kızları, ailelerin desteğiyle özel dersler alabilmekteydi.¹²

Sıbyan mektepleri ise köklü bir eğitim için yeterli değildi. En yaygın eğitim-öğretim kurumu olan sıbyan mekteplerinin İstanbul ve büyük kentlerde vakıf yoluyla yapılanları genellikle taş binalardır. Bu mektepler külliye içinde yada mahalle arasında yapılmalarına göre ikiye ayrılabilir. Külliye içindeki mektepler hemen sokağa açılan özel girişlere, kendi içlerine dönük avlu ve oyun bahçelerine sahiptir ve külliyenin dış köşesinde yer alır. İstanbul'da inşa edilen mektepler çocukların yürüyerek kolayca ulaşabileceği bir sıklıkta ve köşe başlarında yer almıştır. Bu inşa biçiminde, taş olan mektebin, sık görülen yangınların bir sokaktan ötekine atlamasını kısmen engelleyeceği görüşü de etkili olmuştur. Okulların çeşmeleri de vardır. Evlerde genellikle iki katlı idi. "Her iki yapı türünün bu anlayış benzerliği, dört-beş yaşında bir çocuğun aile çevresinden okul çevresine geçişinde karşılaşılabilecek problemleri şüphesiz ki yumuşatıyordu. Fakat, vakıf yoluyla kurulmayan, mahalle, köy halkının katkıları ile yapılan, İstanbul dışındaki sıbyan mektepleri genellikle camiye bitişik uygun olmayan bir oda, yada ahır vs. den çevrilmiş bir yerdir. Hatta İstanbul'da bile bunlara rastlanır. Sadece Evkaf Nezaretine bağlı (geleneksel) sıbyan mektepleri değil, Maarif Nezaretine bağlı umumi sıbyan mekteplerinin çoğu yıllarca bu nitelikte binalar olarak kalmışlardır. II. Meşrutiyet yıllarında bir yazarın belirttiğine göre maarifin köy yada en büyük şehir mektepleri bile "ya mezarlık kenarında, ya ahır üstünde" kurulmaktaydı. Eğitimci Fazıl Ahmet o dönemde şöyle yazar: "Memleketimizde en nadir tesadüf olunan şey nedir? Diye sorulursa gerekli şartları taşıyan mektepler" cevabın vermekle gerçekten pek uzak bir söz söylemiş olmamalıyız... Bizde mektepler açılırken -özellikle mekâtib-i hususiye" ekseriya bir tacir, bir dükkancı gibi düşünülür ve mektep müdürleri işlek, kalabalık, gürültülü, patırtılı, merkezi noktaları seçmek isterler."¹³

¹¹ Yahya Akyüz; Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e Kadar) Kültür Koleji Yay., İstanbul 1994, s. 187-188.

¹² Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 77.

¹³ Yahya Akyüz; a.g.e., s. 187-188.

Kız çocuklarının sadece bu sıbyan mekteplerinde aldıkları eğitimle hayata başlamaları toplumdaki aksaklıkları da beraberinde getirir şüphesiz. Bu aksaklıkların ortadan kaldırılması da ancak modern bir eğitim anlayışı ile gerçekleşecektir.

Tanzimat'la birlikte batının her konuda görülen etkisi eğitim alanında da kendini gösterdi. Fransa'nın Düruy Kanunu'nun (1867)'dan yararlanılarak hazırlanan 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile önemli yenilikler yapıldı. Kızlar için öğretmen okulu açılması ve rüştiye sayısının artırılması kararlaştırıldı. Kadınların sağlığı düşünülerek ebe mektebi açıldı. Devlet eliyle gerçekleştirilen bu düzenlemelerle kadınların kültürel bakımdan geliştirilmesine çalışıldı.¹⁴

Türk kültürünü geliştirmede asıl kaynak şüphesiz ki, Kız Öğretmen Okuludur. 10-11 yaşında kızların çarşafa sokulduğu ve örtüldüğü bir dönemde, onları ancak kadın öğretmenin yetiştirmesine imkan vardı. Bu sebeple öncelikle "Darülmualimat-Kız Öğretmen Okulu" açılmış ve adedi tedricen çoğaltmıştır.¹⁵

Tanzimat dönemi kadınlara resmi eğitim verilmesinin de başlangıcı olmuştur. Bu eğitim öncelikle kültürel ve mesleki alanlarda uygulanmaya konulmuştur. Rüştiyelerde başlatılan kültürel eğitim, idadilerde sürdürülmek istenmişse de bu okula olan ilgisizlik yüzünden başlanamamıştır. Rüştiyelerin devamını sağlamak için kız öğretmen okulu açılmasına ihtiyaç duyulmuş, böylece hanımlara yeni bir meslek sahası da sağlanmıştır. Belki de bu yüzden Türk kadınının resmi olarak çalışma hayatına ilk girişi eğitim alanında olmuş denilebilir. Ebe mekteplerinden mezun olanların da çalışma hayatına girdiğini biliyoruz; ancak bunların resmen istihdam edildiğine dair bir bilgiye sahip değiliz. Kadınların küçük sanayi kuruluşlarında çalışmaya başlamaları da bu dönemdeki sanat mekteplerinin bir sonucu olmuştur.¹⁶

2. Hukuk

Tanzimat'ta kadın konusuna değinilmemiştir. Ama kadınları da içine alan yeni kanunlar yapılmıştır. Arazi kanunu gibi yeni kanun ile ölen babanın mülkünden kız evlada da pay vermeye başlanmıştır. Evlenen kızlardan alınan "Gelinlik" vergisi kaldırılmıştır. "Köleliğin Kalkması" ile Osmanlı evindeki "Cariyelik Sistemi" kaybolmuştur. Eski

¹⁴ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 77.

¹⁵ Burhan Göksel; a.g.e., s. 106.

¹⁶ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 133.

yasaklarda kadın lehine geniş ölçüde yumuşamalar olmuştur. Sokağa çıkma yasağı kalkmaktadır.¹⁷

Tanzimat döneminde hukuk alanındaki önemli gelişmelerden biri de evlilik konusunda olmuştur. Tanzimat öncesi Osmanlı aile yapısıyla ilgili araştırmalar, çok kadınla evliliğin % 10 civarında olduğunu ortaya koymuştur. Çok evlilik genellikle iki kadınla olup, üç kadınla evlilik % 1 oranını geçmemektedir. Çok kadınla evliliğin temel sebebi çocuksuzluk veya erkek çocukta olmama olarak görülmektedir. Bu konuda kesin bir hüküm vermek için elimizde ülke genelini kapsayan bilgiler bulunmamakla birlikte, çok kadınla evliliğin yakın devirlere gelindikçe arttığı görülmektedir. Mesela, Ankara'nın Keskin kazasında 1909 yılına ait verilere göre tek kadınla evlilik oranı % 70, iki kadınla evlilik % 25, üç kadınla evlilik % 5'tir.

Boşanma özellikle İstanbul'da artmış % 70 oranına ulaşmıştır. Bu gelişme küçük yerleşim birimleri için geçerli değildir. Mesela, bu oran Bartın'da % 3, Bartın'ın köylerinde % 0.5'tir. Evlenme ve boşanmalarda görülen bu sağlıksız gelişmeler karşısında devlet bazı tedbirler almaya çalışmıştır. Bu olumsuzluklardan birisi de, gençlerin çeşitli sebeplerden dolayı evlenmemeleridir. Özellikle başlık parası, takı, çeyiz gibi gelenekler evlilik giderlerini artırmakta, bu da evlenmeleri engellemektedir. II. Abdülhamit döneminde devlet kız babalarını masrafların azaltılması yönünde zorlamıştır. Hatta bu gibi durumlarda, kız veya dul kadının, velisinin izni olmadan kadı tarafından evlendirilebileceği kararı çıkarılmıştır. Bu dönemde evlilik konusunda yerel yönetimlere görev verilmiştir. Evlenecek kişinin gölgesinde bulunan imam, papaz veya ruhani liderlerden aldığı evlenme iznnamesini daha sonra, belediyelere onaylatması gerekmektedir. Belediyecilere izinnameleri onaylanmamış olanların nikahları kıyılmayacaktır. Buna uymayan dini görevliler cezalandırılacaktır. Boşanma konusunda da aynı kanun geçerli olacaktır.¹⁸ Kadınların kazandıkları bu mütevazı kazanımları (eş seçimi, çocuklar üzerinde velayet hakkı kullanımı ve boşanmada söz sahibi olma) bile erkekleri dehşete düşürmüştü.¹⁹ Topumdaki bir takım eleştirilere rağmen, devlet, belediyeler aracılığıyla da olsa artık aile ile ilgilenmeye başlamıştır.²⁰

¹⁷ Burhan Göksel; a.g.e., s. 133.

¹⁸ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 108-109.

¹⁹ Ülker Gürkan; "Türkiye'de Kadının Toplumsal ve Hukuki Statüsü" Hukukta Kadın Sempozyumu (30 Eylül-1 Ekim 1999), İlkiz Yayınları, Ankara 2000, s. 89

²⁰ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 109.

Hukuksal alanda yapılan önemli gelişmeler II. Meşrutiyet döneminde gerçekleştirilmiştir.

3. Sosyal Hayat

Savaşlar, toplumda eskiyen, bozulmuş kurumları ortadan kaldırmıştır. Osmanlı toplumunda da savaşlarla birlikte kadın ve aile hayatında değişiklikler yaşanmıştır. Balkan Savaşı ile başlayan hareket, genel harp ile hızlanmıştır. Vaktiyle daha dar alanda, ekonomik hayatta yer alan kadınlar, bundan böyle hastanelerden ticarethanelere, hükümet dairelerinden fabrikalara kadar çok geniş bir alanda faaliyet göstermeye başlamışlardır. Hükümetin desteği de bu gelişmeleri kolaylaştırmıştır.²¹

Kadınlar fikir aleminde de uyanmaya başlamıştır. Kadın hakları hakkında yazan yazarlar görünmeye başlamıştır. Fakat bu yazarlar, kadını yalnız ev kadını olarak düşünmüşlerdir. Ev kadını olarak Türk kadınının yetişmesini ve bilgi sahibi olmasını istemişlerdir. İslam inancı ve görüşü onlarda, aksine ilmin kadına da erkeğe de eşitlikle "farz" (Tanrı buyruğu) olduğu inancıyla kitleleri uyarmaya çalışmışlardır.

1868'de "Terakki" adıyla çıkan gazete ilk kez kadın haklarından ve eş seçiminden söz etme cesaretini göstermiştir. Yine "Muhadderat", İslam Kadınları Gazetesi" ismiyle çıkan gazete poligaminin (çok eşliliğin) zararlarına ve eşitlik konularına çokça değinmiştir.

Kadınlar için bu dönemde yayın hareketleri pek canlıdır. Türk kadınının yetişmesi ve Batı'ya açılmasında büyük pay sahibi olan bu gazete ve dergiler arasında "Şukufezar, İnsaniyet, Ayine, Parça Bohçası" gibi adları ve 1895'te bütün kadrosu kadın olan "Kadınlara Mahsus Gazete"yi hatırlamak gerekir. İlk kadın romancımız Fatma Aliye ilk Türk kadın romanını "Muhadderat"ı yayınladı. Bunu kadın sorunlarını inceleyen "Taaddüdüzevecat" ve "Nisvan-ı İslam" izler.) Erkek-kadın, aydın fikir adamlarımızın yazılarında "Yeni bir kadın ve aile tipi" özlemi görülür. Meselâ Şinasi'nin 1859'da neşrettiği Şair Evlenmesi adlı eserinde karşılıklı görerek, anlaşarak evlenme teması işlenir. Namık Kemal'in "Zavallı Çocuk", "İntibah", Abdülhak Hamid'in "Tarık"ında aynı görüş yer alır. 1880'de Şemsettin Sami'nin bastırıldığı "Kadınlar" adlı kitabı, "Türk Kadınının Statüsü" üzerinde yeni görüşleri kapsar. Kadınların eğitim ve öğrenim

²¹ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 122.

görmeleri, iş hayatına girmeleri gibi ileri iddialar da bulunur. Artık kadınlarımızda da batı dillerini, (özellikle Fransızca'yı) öğrenme merakı başlamıştır. Fransız edebiyatının etkisiyle şiir yazan ilk kadın şairimiz Nigar Hanım (1856-1861)'dir. Fatma Aliye'de tercüme yapar. Yine Fransız dilinden çeviri yapanlar arasında Fatma Makbule (1865-1898) Mirünnisa (1843-1861), Fatma Aliye (1864-1926) de vardır. Fakat bu çalışmalar önce tepkiyle karşılanır.

İlk kadın birliği (derneği), savaş yaralılarına yardım amacıyla "Cemiyet-i İmdadiye" adıyla 1867'de kurulur. Yazar Fatma Aliye, kuruculara liderlik yapar.²²

B. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE KADIN HAYATI

XX. Yüzyılın ilk çeyreği içinde kadın hareketlerimizi, II. Meşrutiyet bizzat kamçılar, fakat II. Meşrutiyeti hazırlayan, ilan eden ve uygulayanların fikir ve planlarında bir "kadın reformu" isteği yoktur. Buna rağmen, bu dönemin, kadın statümüzün geleceği için gerekli ortamı hazırladığı da muhakkaktır. Ancak bu konuda inkılapçı bir atılım havası taşımaz.²³

Osmanlı kadınları, II. Meşrutiyetin ilanının kadınlara da eşitlik ve hürriyet getirmesi beklentisinin gerçekleşmemesi üzerine, kadın dergilerine yazdıkları yazılarda hislerini şöyle dile getiriyorlardı:

"İstibdad devrinde olduğu gibi hürriyetin ilanından sonra da büyüklerimiz bizi düşünmedi... Hâlâ yaşamakta olduğumuz bu esaret devresinden bizi kurtarınız. Biz zavallı kadınlar hâlâ insandan sayılmıyoruz. Erkeklerin nazarında önceden olduğu gibi, şimdi de faydasız bir süsten adı bir ev eşyasından başka bir şey değiliz. Bir kendimizi insan sayıyoruz bu yüzden yaşadığımız toplumda bir payımız, bir mevkiimiz, bir vazifemiz bulunmasını arzu ediyoruz" diyorlardı.²⁴

Buradan da görüldüğü üzere, kadınlar, basın-yayın yoluyla düşüncelerini belirterek eğitim, hukuk, çalışma hayatındaki haklarını kazanmaya çalışmışlardır.

1. Eğitim

²² Burhan Göksel; a.g.e., s. 135-136.

²³ Burhan Göksel; a.g.e., s. 136.

²⁴ Gülnihal Bozkurt; Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Türk Kadınının Hukuki Durumu" Kastamonu İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, AAM, Ankara 1996, s. 159.

Meşrutiyet dönemindeki en önemli gelişmelerden biri eğitimdi. Genç Osmanlılar kendilerinden öncekilerin çalışmalarını devam ettirerek, başta yeniden örgütlenmiş İstanbul Darülfünunu olmak üzere, yeni bir laik ilk ve orta dereceli okullar sistemi, öğretmen okulları ve özel kurumlar kurdular. Büyük bir değişiklik de kızlar için eğitim fırsatlarının genişletilmesi idi. Toplumun en üst katlarına mensup kadınlar, zaten daima iyi bir özel eğitim imkanına sahip olmuşlardı; Tanzimat reformcuları bunlara birkaç kız okulu, kadın öğretmen okulları ve sanat okulları eklemişti. Genç Türk rejimleri önce orta dereceli okulların, sonra da üniversitelerin kapılarını kız öğrencilere açtılar ve böylece onların mesleklere ve kamu hayatına girmesinin yolunu açtılar.²⁵

Tanzimat'tan sonra açılan okullar, kadın eğitimine önem verenlerin kızlarının yetişmeleri ve onların da yazarlık, öğretmenlik gibi hizmetlere girmeleri, hepsi bugün için bir hazırlıktır. Asıl II. Meşrutiyet devrinde bu hazırlıklar ilk meyvelerini vermiş ve örnek tipler yetişmiştir.²⁶

Savaş yıllarında erkeklerin ordu tarafından çekilmesi, onların hizmetlerine ivedili bir ihtiyaç doğurmuş ve o zamana kadar sadece hemşirelik, ebelik veya öğretmenlik mesleklerinde çalışabilen Türk kadınları, ondan sonra doktor, memur, hukukçu ve iş adamı olarak ortaya çıkmıştır.

Böylece, eğitim gören ve memur olarak çalışan kadınlar için eski zamanın erkekten kaçma adeti ve bunu sembolleştiren kıyafetler, sinirlendirici ve utanç verici bir anakronizm olmuştur. Eğitim görmüş kadının sayıca hala azdı, fakat Genç Türkler arasındaki erkeklerin çoğundan sempati ve destek görüyorlardı; sonuç olarak kadın eğitim ve kurtuluş davası dikkate değer bir gelişme göstermiştir.²⁷

Meşrutiyet aydınları, kadının eğitimini savunmaktadır. Onların tartıştığı konu, bu eğitimin hangi amaçla, nereye kadar ve hangi programla verilmesi gerektiğidir. İslamcılar, ev hanımlarına yönelik, iyi çocuk yetiştirebilecek anneler için liseye kadar eğitime taraftar iken Batıcılar ve Türkçüler kadının sosyal hayata girmesini

²⁵ Bernard Lewis; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev: M. Kırıatlı, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara 1992, s. 229.

²⁶ İnci Enginün; "Türk Kadını ve Siyasi Haklar" *Türk Kadınına Hakların Tanınmasının 50. Yılı Uluslararası Konferansı*, Kadın Demekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşları Yay., Ankara 1984, s. 187.

²⁷ Bernard Lewis; a.g.e., s. 229.

kolaylaştıracak sınırsız bir eğitimden yanadırlar. Onlar, kadına yüksek öğrenim kapılarının açılmasını savunmuşlardır.²⁸

Meşrutiyet döneminin eğitim alanındaki önemli gelişmelerden biri de Avrupa'ya kız öğrenci gönderilmesidir. 1922 yılına gelindiğinde İsviçre'de 2, Almanya'da 1 Türk kızının tahsillerini tamamlamak üzere oldukları bilinmektedir. Bunlar milli mücadele yıllarında ve Cumhuriyet döneminde önemli görevler yapacaklardır.²⁹

2. Hukuk

Kadının siyasi haklarını kazanmadan önce, diğer sosyal haklarını kazanması ve bunları kullanacak isteme ve ihtiyaç duyacak şekilde yetişmeleri gerekmektedir.³⁰

Meşrutiyet döneminde kadınlar bir çok sosyal haklara kavuşmuşlardır. Ancak henüz siyasi hakları yoktu, ama bu konuda bazı kıpırdanmalar başlamıştı. 1908 yılında bir kadın grubu parlamentoya iştirak etmek, dinleyici olarak mecliste bulunmak amacıyla harekete geçti.³¹ İstanbul'daki bu hareket Servet-i Fünun'da "İslam Kadınlarının Bir Teşebbüsü" başlığıyla haber verilmişti:

"Geçen gün İslam kadınları İttihat ve Terakki cemiyeti merkezine müracaatla Meclis-i Mebusa'nın resmi küşadiyla içtimaatında hazır bulunmak istediklerini söylemişler ve eğer Hristiyan kadınların bulunmasına müsaade edilirse kendilerinin de behemehal kafes arkasında müzakeratı istimalarına müsaade edilmesini, Hristiyan kadınlara müsaade verilip de kendilerine verilmezse, geçenlerde İngiliz parlamentosu önünde İngiliz kadınlarının yaptığı gibi nümâyişler icra edeceklerini dermeyan etmişlerdir." Bu teşebbüse rağmen, ileriki yıllarda bu konuda kadınlara ciddi bir destek verildiğini göremiyoruz. Çünkü, kadınların bu konudaki eğitimlerinin henüz yeterli olmadığına inanılıyordu.³²

Meşrutiyet dönemindeki önemli hukuksal gelişmelerden biri aile hukuku ile ilgilidir. 1917'de kadın haklarının sağlanması yönünde önemli bir ileri adım teşkil eden, yeni bir **Aile Hukuku Kararnamesi** kabul edildi.³³ Kararnamenin hazırlanmasında Ziya Gökalp, Ahmet Şuayip, İbrahim Hakkı, Mansurizade Saib ve Ahmet Cevdet gibi kişilerin katkısı olmuştur. Ayrıca kararname bütün Osmanlı vatandaşlarını

²⁸ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 77.

²⁹ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 106.

³⁰ İnci Enginün; a.g.m., s. 187.

³¹ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu; "Tanzimat'ta İçtimai hayat" Tanzimat I-, MEB. Yay., 1999, s. 654.

³² Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 107.

³³ Barnard Lewis; a.g.e., s. 112.

ilgilendirdiğinden hazırlık aşamasında Hristiyan ve Musevi din adamları da hazır bulunmuşlardır. Bu şekilde üç dini inanç bir kanunda birleştirilmeğe çalışıldı. Kanun sadrazamın ve meclisin reyine sunulmadan doğrudan doğruya padişaha arz edilerek 31 Ekim 1917 tarihinde yürürlüğe konuldu.³⁴

Kararname ile, Aile ve ahval-i şahsiye işlerine bakan şer'i mahkemeler, Adliye Nazırlığı'nın yetkisi altına, yani dini hiyerarşinin üstünde modern ve laik bir otorite altına konuldu. Bir İslami devlet kadınlarının başlıca iki yetkisizlik konusunu çok eşlilik ve boşanmayı ortadan kaldırmak mümkün olmamakla beraber, yeni kararname, boşanma ve tek eşlilik hakkı da dahil olmak üzere, kadınlara evlenme akdine bazı şartlar koydurmak ve uygulatmak hakkı vermek suretiyle, onlar lehinde bir çok değişiklikleri içine alıyordu. Muhtemelen bir parlamento çoğunluğunun oyunu hiçbir zaman sağlayamayacak olan bu kararname, olağanüstü bir kararname (kanun-u muvakkat) şeklinde yürürlüğe kondu ve eğitim görmüş az sayıda kadın ondan faydalanarak yararlandı.³⁵

Kararname, ayrıca İslam ülkeleri içinde aile ile ilgili yapılan ilk hukuki düzenleme olması bakımından da ayrıca önem taşımaktadır. Fakat İslam hukuku ile Batı hukuku arasında bocalayan bir karakter taşımaktadır. Bu tereddüt, cumhuriyet döneminde Batı hukuku yönünde bir tercih kullanılmasıyla ortadan kalkacaktır. Bu bakımdan kararname bir geçiş merhalesi olarak değerlendirilmelidir.³⁶

3. Çalışma Hayatı

Meşrutiyet döneminde Türk kadını artık kâra yönelik üretim içine girmiş, evinin dışında çalışmaya başlamıştır. Bu gelişmede şüphesiz en büyük etken savaşlar sonucu ülkenin içine düştüğü ekonomik buhrandır. Ancak hükümet ve kadın cemiyetlerinin teşvikleri de bunda rol oynamıştır. Devletin içine düştüğü ekonomik buhran kadınları kendiliğinden çalışma hayatına çekmiştir.³⁷

³⁴ Şefika Kurnaz; a.g.e.,s. 229.

³⁵ Bernard Lewis; a.g.e., s. 229.

³⁶ Bernard Lewis; a.g.e., s. 112.

³⁷ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 138.

Bu dönemde kadının iş hayatına girmesinde “Biçki Yurdu” kuruluşlarının önemli bir paya sahip olduklarını söyleyebiliriz. I. Dünya Savaşında dikiş işleri devlet hizmetinde Türk kadınının ilk aldığı görevdir.³⁸

Büyük şehirdeki kadını çalışma hayatı içinde görürken, taşrada bu geçerli değildir. Büyük şehirlerde memur olarak çalışmaya başlayan hanımların kadın haklarından haberi var idiyse de, taşradakilerin bundan pek haberdar olduğu söylenemez. Bunları sanayii kuruluşlarında çalışmaya sevk eden ekonomik sebeplerdir. Zira erkekler savaşta askere alınınca kadınlar ailelerini geçindirmek zorunda kalmışlar, düşük ücretle de olsa çalışmaya başlamışlardır. Aynı sebeple ticaret hayatında da faaliyet göstermişlerdir. Büyük ölçüde zaruretler dolayısıyla başlayan çalışma hayatı, onlara tecrübe kazandırmış, Cumhuriyet döneminde yapılacak yeniliklere örnek olmuştur.³⁹

C- MİLLİ MÜCADELE’DE TÜRK KADINI

1. Milli Mücadele’de Türk Kadını’nın Faaliyetleri

Dünya Savaşı’nda mağlup olan Osmanlı Devleti, itilaf devletlerine topraklarının büyük bir kısmı kaybetmesine sebep olarak Mondros Ateşkes Antlaşması’nı imzalamıştı. Bu antlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra antlaşmayı ihlal eden itilaf devletleri önceden hazırladıkları işgal planlarını uygulamaya başladılar. Bir taraftan Yunanlılar ve Ermeniler Türk topraklarını işgal ederek Türk milletini yok etmeğe başladılar. Kendini yok etmek isteyen işgaller ve mezalim karşısında sessiz kalmayan Türk halkı silaha sarılarak şehirlerde, kasaba ve köylerde Kuva-i Milliye teşkilatları kurdu ve mücadeleye başladı.

Başlayan mücadele İzmir, Urfa, Maraş, Antep ve Adana’nın işgalleri üzerine bütün vatana yayılarak Türk İstiklal Savaşı haline geldi. Bu ölüm kalım savaşına kadınlarımız da katılarak mücadele etti ve vatanın geleceği ile ilgilendi. Düzenlenen mitinglerde ve gösterilerde yer alarak işgallere karşı çıktı. Zulüm ve baskıyı kınadı. Mücadele için gerekli desteği sağladı. Kuva-i Milliye’ye yardım etti. Türk İstiklal Savaşında başarılı faaliyetlerde bulunan Türk kadını “Müdafaa-i Vatan Cemiyetlerini” kurdu. Ülkenin kurtulması için yapılan mücadelede Türk kadını erkeğiyle beraber savaştı ve savaş

³⁸ Burhan Göksel; a.g.e, s. 138.

³⁹ Şefika Kurnaz; a.g.e., s. 138.

alanlarındaki cesaretiyle takdir topladı. Kağrı kollarında cepheye silah ve malzeme taşıırken, işçi taburlarında gece gündüz durmaksızın çalışarak, vatanın kurtulması için her türlü fedakarlığa katlandı. Kadınlarımızın bu fedakarlığı tarihimizin gurur dolu sayfalarında yer aldı ve takdirler anıldı.

İzmir'in işgaliyle birlikte giderek artan baskı ve olaylar, protesto mitingleri ile hızla halka duyurulmaya başladı. Bu mitinglerde direniş çağrıları yapılarak, işgalcilerin yaptığı tecavüz ve mezalim kınandı. Halk, itilaf devletlerine karşı milli ve medeni cesaretle mücadele etmeye, birlik ve beraberlik içinde olmaya, uyanıklığa, ellerinden gelen her şeyi vatan için yapmaya, fedakar olmaya davet edildi. Düzenlenen mitinglere işgalleri protesto için katılan kadınlar, tepkilerini gruplar halinde toplanıp, alınan kararlara katılarak ortaya koydular.⁴⁰

Milli mücadele döneminde işgallere karşı düzenlenen mitinglerde konuşma yapan kadın hatipler ilk önce İstanbul'da daha sonra Anadolu'da faaliyetlerini arttırmışlardır. İşgale kaşı Milli Mücadele ruhunu oluşturmakta çok etkili olmuşlardır. Halide Edip, Nakiye Elgün ve Müfide Fent gibi bakıcılık ve destek hizmetlerini yürütmüşler ve (10 Aralık 1919 Kastamonu'daki ilk kadın mitinginde olduğu gibi) dış ülke başkan ve kraliçelerine telgraf çekmişlerdir.⁴¹

Mitinglere katılanlar Milli Mücadeleyi benimseyen kişilerdir. Konuşmalarıyla Türk milletine cesaret ve heyecan verirken mili duygulara da seslenmekteydiler. Halkı, ülkenin kötü kaderine ve işgallere karşı direnmeye çağırarak itilaf devletlerinin ve İstanbul hükümetlerinin kararlarına karşı dikkat çeken kadınlar, mili hislere vakur tutum ve davranışlarıyla canlı tavırlarıyla ülke meselelerinde erkekler kadar duygulu ve mücadeleci olduklarını ortaya koymuşlardır. Siyasal sebepleri hakkında yeterince bilgileri bulunmasa ve bazı olayları anlamasalar da vatanlarının tehlikede olmasına karşı duydukları isyan onları miting alanlarına götürmüştür.⁴²

Türk kadınlarının Milli Mücadelenin başlangıç yıllarında yapılan mitinglerde rolü çok büyüktür. Kurtuluş Savaşı yönünde Türk kamuoyunun oluşmasında büyük ölçüde

⁴⁰ Leyla Kaplan; Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960), AAM Yay., Ankara 1998, s. 71.

⁴¹ Burçin Erol; "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk ve Batı Kadını Kastamonu'da" İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu, AAM Yayınları, Ankara 1996, s. 159.

⁴² Leyla Kaplan; a.g.e, s. 81-82.

katkıda bulunmuştur. Anlamlı ve heyecanlı konuşmalarıyla halkı harekete geçirmiştir. Bunu anlayabilmek için 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesinden sonra başlayan mitinglerde kadınlarımızın yaptıkları konuşmalara bakmak gerekir. Bu konuda ilk örneği, 18 Mayıs 1919'da İstanbul Darülfünü'nda yapılan toplantıda, İnas (Kız) Darülfünün'un düşüncelerini heyecanlı bir şekilde ortaya koymasında görmekteyiz. Bu toplantıda temsilci; "Biz de sizin kadar belki daha çok üzüntülüyüz. Teşebbüslerinize en kavi imanla iştirak ediyoruz" demiş ve hissiyatını şu mısra ile dile getirmiştir:

"Kim demiş bir kadın küçük şeydir

Bir kadın belki en büyük şeydir"

Bu dönemde Anadolu'da İzmir ve İstanbul'un işgallerini içine alan yaklaşık bir yıllık sürede 150'nin üstünde mitingin yapıldığını görmekteyiz. Bunlara örnek olarak: 19 Mayıs 1919'da İstanbul'da 50 bin kişinin katıldığı Fatih mitingi, 20 Mayıs 1919'da Üsküdar mitingi, 22 Mayıs 1919 günü Kadınlar ve tıbbiyeli öğrencilerin düzenlediği Kadıköy mitingi, 30 Mayıs'ta Havza'da kadın-erkek katılımıyla yapılan miting, 18 Mayıs 1919'da Alaşehirli kadınların İzmir'in işgalini protesto mitingi, 8 Ocak 1920'de Konya'da Şerafettin Camii'nde toplanan 5 bin Türk kadınının Paris Barış Konferansı'na gönderilmek üzere yaptıkları miting, 13 Ocak 1920'de İstanbul'da Sultan Ahmet Meydanı'nda yapılan mitinglerdir.⁴³

23 Mayıs 1919'da Sultan Ahmet mitingi yapılmıştır. 200 bin kişinin katıldığı bu büyük mitingdeki konuşmalar arasında yer alan Halide Edip yine etkili bir konuşma yapmış ve halkı heyecanlandırmıştır. Halide Edip;

"Kardeşlerim, evlatlarım,

Yedi yüz senelik şanlı tarihimiz bu minarelerden bugün Osmanlı tarihinin faciasını seyrediyor. Bu muazzam bu tarihi meydana, zafer olayları düzenleyen ecdadımızın ruhu, bizi seyrediyor... Allah'a, hakka, milletlerin ilahi hakkına dayanan Türk milleti, bütün Müslüman ve Türk dünyasına ilan ediyorum... Davamızı ilan ediyorum...

Kardeşlerim, evlatlarım, Osmanlı toprağında böyle muazzam, böyle tarihi bir günü belki bir daha yaşamayacağız.

⁴³ Muhittin Gül; "Milli Mücadele Mitinglerinde Kadınlarımız" Kastamonu'da İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, AAM Yayınları, Ankara 1996, s. 47

Yedi yüz senelik minareler, mavi semalarıyla bize baktığı bugünlerde Osmanlı bayrağı, Osmanlı halkı için can vermekten çekinmeyeceğimize yemin ediniz” şeklindeki sözleriyle mitingi dalgalandırmıştır. Büyük heyecan yaratmıştır. Bu konuşması ile adeta efsaneleşen Halide Edip, halkı mücadeleye çağırmış ve şehit olmaya yemin ettirmiştir.⁴⁴

Türk kadınına milli mücadelenin her safhasında görebiliriz. İşgallere karşı savaştan erkeğine yardımcı olan kadın, cephaneyi arabasında, sırtında taşımış, askeri giydirecek eşyaları hazırlamış, ordunun giyeceğini yetiştirmiş, vatan savunmasında üzerine düşen ödevi yapmıştır. Bu konuda çeşitli bölgelerden örnekler verilebilir. Çünkü halk arasında bunlardan anlatılanlar ilgi çekici olaylardır. Örneğin Bilecik’in Beypınar köyünden Ayşe Ana’nın İnönü Savaşları esnasında cephaneleri korumak için yaptığı hareket ve davranışları örnek olacak sonuç vermiştir. Ordunun silahlarını sırtında ve kağnısında taşıyan Türk köylü kadını bağımsızlık savaşının bir sembolü olmuştur. Bu, kadın için bir fedakarlık mı idi? Hayır, Anadolu kadını bu ödevi o kadar içten gelen bir davranışla yapmıştır ki, O ne bir kanuna uymak için, ne de bir askeri görev düşünerek bunu yerine getirmiştir. Sadece içten gelerek vatanın kurtuluşuna koşmuştur.⁴⁵

Türk İstiklal Savaşı mitinglerinde ve mücadelelerinde kadınlarımızın katılım ve katkılarıyla gösterdikleri fedakarlık, yüzyılımızın en büyük kadın faaliyeti olarak anılacaktır.⁴⁶

2. Milli Mücadelede Türk Kadınının Kurduğu Cemiyetler

Bu dönemde kadınların kurduğu cemiyetleri kuruluş amaçları ve faaliyetlerine bakarak; a) Mandaterlik Yanlısı Kadın Cemiyetleri b) Ayrılmış Faaliyetlerde Bulunan Azınlık Kadın Cemiyetleri c) Yardım ve Kültür Cemiyetleri d) Milli Mücadeleyi Destekleyen Cemiyetler olarak gruplandırabiliriz:

a) Mandaterlik Yanlısı Kadın Cemiyetleri

I. Dünya Savaşının sonlarına doğru (8 Ocak 1918) savaştan taraflar arasında barışa temel olacak prensiplerini 14 maddelik bir program halinde yayınlanan ABD Cumhurbaşkanı Wilson’un prensiplerinde Türkleri yakından ilgilendiren maddeler vardı. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Türk olan bölgelerinde Türklere itibarsız bir hakimiyet sağlanacak fakat Türk

⁴⁴ Muhittin Gül; a.g.m., s. 52.

⁴⁵ Afet İnan; Kurtuluş Savaşında Türk Kadını, TTK, Ankara 1985, s. 5-6.

⁴⁶ Leyla Kaplan; a.g.e., s. 83.

hakimiyetinde bulunan diğer milletlere tam bir güvenlik içinde varlıklarını geliştirme imkanı garanti edilecek milletlerarası gizli antlaşmalara son verilecek açık diploması usulleri tatbik edilecektir”.

Bir süre Osmanlı İmparatorluğu üzerinde kurulacak devletlerin kendi kendini idare edemeyecek bir durumda olduklarını ileri sürerek “manda” (himaye) altında yaşamaları gerektiğini belirttiler.

İzmir’in Yunanlılar tarafında işgal edileceği, Doğuda bir Ermeni Devleti’nin kurulacağı haberleri halkı huzursuz etmekteydi. Büyük bir devletin, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nin mandaterliği kabul edilecek olursa Osmanlı Devleti’nin parçalanmayacağı propangadasının yapılması mandater devlet kabul etme isteklerini artırıyordu. Halide Edip Adıvar öncülüğünde bir çok gazetecinin de katılmasıyla kurulan Wilson Prensipleri Cemiyeti; Wilson prensiplerinin Türklere uygulanmasını isterken Amerikan mandaterliğini de savunmuştur. İşgaller karşısında İstanbul’da kurulan diğer mandaterlik yanlısı cemiyet ise İngiliz Muhipleri Cemiyeti’dir. Bu cemiyetin kadın şubeleri faaliyetleriyle dönemin önemli kadın cemiyetleri arasında yer almıştır.

b) Ayrılkçı Faaliyetlerde Bulunan Azınlık Kadın Cemiyetleri

II. Meşrutiyet döneminden itibaren sayıları gün geçtikçe artan kadın cemiyetleri arasında azınlık kadın cemiyetleri de bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki gayrimüslimlerin başlattığı ayrılkçı faaliyetler kadın cemiyetlerini de etkilemiş ve kültür ve yardım cemiyetleri olarak kurulan kadın cemiyetleri bir süre sonra bölücü fikirler yayan cemiyetler haline gelmiştir. Ermeni ve Rum kadın cemiyetleri buna örnektir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda gayrimüslimlerden sonra Müslüman topluluklar arasında da Avrupa devletlerinin kışkırtılmasıyla bölücü faaliyetler başlamış kurulan cemiyetler aracılığı ile bunlar yaygınlaştırılmıştır. Kürt Teali Cemiyeti Arap ve Çerkez toplulukları arasında kurulan bazı cemiyetler bu cemiyetlere örnektir. Bu cemiyetlerin haricinde yardım ve kültür amaçlı kadın cemiyetleri ve kadın haklarını savunmak için kurulmuş cemiyetlerde bulunmaktadır.

c) Milli Mücadeleyi Destekleyen Kadın Cemiyetleri

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Anadolu'nun işgali karşısında mücadele gittikçe gelişiyor, işgallere karşı mitingler düzenleniyor ve eylemler yapılıyordu. Milli mücadele taraftarı cemiyetler öncülüğünde gerçekleştirilen bu faaliyetleri bir çok kadın cemiyetleri destekliyordu. Milli mücadeleyi destekleyen başlıca kadın cemiyetleri "Manisa Türk Kadınlığı Cemiyeti Umumiyesi, Asri Kadınlar Cemiyeti, Türk Kadınlar, Biçki Yurdu, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, Bolu Gazi Kadınlar Cemiyeti ve Hilali Ahmer Kadın Cemiyeti" gibi cemiyetlerdir. Milli mücadele yıllarında kurulan kadın cemiyetlerinin mahiyeti ve ne kadar sürdüğü pek bilinmemektedir. Bununla beraber elimizdeki bilgilere dayanarak bazı cemiyetler hakkında şu bilgileri verebiliriz. Asri Kadınlar Cemiyeti 1918'de İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyet üyeleri Anadolu'nun işgali üzerine yabancı işgalleri protesto etmeyi, amaçlayan faaliyetlere katılmışlardır.⁴⁷

Türk kadınları, sadece cephede ve mitinglerde değil yanı sıra basında da görev üstlenmiştir. Bu dönem basınında hanım yazarlarımızın en çok dikkat çekenleri Halide Edip ve Müfide Ferit'tir. Bu ikisi özellikle Hakimiyet-i Milliye ve İrade-i gazetelerinde yazmışlardır. Halide Edip mücadeleyi tanıtarak halkı cesaretlendiren eserler kaleme almıştır. Dağa Çıkan Kurt (1922), Ateşten Gömlek (1922), İzmir'den Bursa'ya (1922)... yazısında onlara vazifesini hatırlatıyor:

"Selam arkadaşlar!

Bugün sizinle Anadolu'da konuşmaya geldim. Bu büyük harp başlıyalı hep sizden bir haber bekledim. Dünya Harbi'nin zeyli bizim topraklarımızda, bizim son yurdumuzun üstünde olurken, zannettim ki, batıdan gelen her rüzgar İstanbul'un kalbinin çarpıntısını, başının ateşini ve fedakâr düşüncelerini fısıldıyor... Fakat, bu haber hülyâsı bu haber intizarı, hep cansız bir sukût, dilsiz, uzak ve hareketsiz bir ızdırıp aksinden başka bir cevap olmadı. Biliyorum ki, siz çok muzdarip ve çok merak içindesiniz ve kalbiniz bizimle beraberdir, fakat biz sizden kanlı, ilahi istihlas mücadelemize karşı sadece ızdırıp ve uzaktan dua bekliyoruz".⁴⁸

⁴⁷ Leyla Kaplan; "Milli Mücadele Dönemi Kadın Cemiyetleri" Kastamonu'da İlk Kadın Mitinginin 75. Yıl Dönümü Uluslararası Sempozyumu, AAM Yayınları, Ankara 1996, s. 71-75.

⁴⁸ Şefika Kumaz; "Milli Mücadele Döneminde Cephede ve Basında Türk kadını" Kastamonu İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, AAM Yayınları, Ankara 1996, s. 64-65.

Milli mücadele döneminde oluşturulan en önemli kadın cemiyeti ise “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”dir.⁴⁹

“Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti” 1919 Eylülünde de, Sivas Valisi Reşit Paşa’nın karısı Melek Hanım ve bir grup kadın tarafından kurulmuştur. Seçilmiş 16 üyeden oluşan bir komitenin yönetimindeki dernek, tüm güçlerini yurt hizmetinde bir araya toplamak, gerektiğinde her yerde sesini ve etkisini duyurmak, böylece Türk’e karşı işlenen cinayetlere bir son verilmesini istiyordu. Dernek başkanı Melek Hanımla yazmanı Sadiye Hanım’ın 24 Nisan 1920 tarihli çağruları üzerine Kangal’da Ulviye Hanım, Kayseri’de Seyyide Hanım, Niğde’de Ayşe Feride Hanım, Pınarbaşı’da Refia Hanım başkanlığında olmak üzere, Amasya, Bolu, Burdur, Erzincan, Erzurum gibi daha başka illerde ve giderek tüm Anadolu’da “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”nin şubeleri açıldı. Derneğin gerçekleştirildiği çalışmanın kapsamı ve önemi tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, kamuoyunu –öncelikle kadın kamuoyunu- ulusçu eyleme kazanmak için uğraştığı, maddi bağış kampanyaları düzenlediği; ordu ve yıkıma uğramış halk için dikim evleri, işlikler kurarak giyecek vb. ürettiği bilinmektedir.⁵⁰

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti resmen kuruluşunu tamamladıktan sonra kuruluşunu ve yapacağı faaliyetleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa’ya 12 Aralık 1919 tarihli bir telgrafla bildirmiştir. Mustafa Kemal’i rehber olarak kabul ettiklerini, 16 kişi ile yönetim kurulu oluşturdukları anlatılıyordu.

“Bizler bütün hemşirelerimizi cemiyetimizin azay-ı tabiiyesinden addediyor ve bir taraftan da kendilerini resmen cemiyetimize kaydediyoruz. Şu birkaç günlük mesâimizde cemiyetimizin sekiz yüzden fazla azası mukayyed bulunuyor ve pek yakın zamanda ümit ediyoruz ki Sivas’ta azamız olmayan hiçbir hemşiremiz kalmayacağı gibi bütün Anadolu’daki hemşirelerimizi de vilayette birer müstakil cemiyet teşkiliyle kendimize iştirak ettireceğimiz ümidi kavisindeyiz. Maksat müdafaa-i vatandır. Biz hemşirelerimiz de, siz muhterem kardeşlerimizle beraber olacağız, yahud beraber yaşamak hakkını kazanacağız.” Cemiyetin her türlü görevi yapmaya hazır olduğu da bu telgrafla Mustafa Kemal Paşa’ya bildirilmektedir. Mustafa Kemal Paşa, 13 Aralık 1919 tarihinde Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’ne verdiği cevap yazısında; “Anadolu’nun bilhassa pek büyük

⁴⁹ Leyla Kaplan; Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960) AAM Yay., Ankara 1998, s. 71.

⁵⁰ Barnard Caporal; a.g.e., s. 171-172.

inkılaplara muhtaç olan kadınlık hayatında âtiyen pek büyük âsâr-ı terakki ve intibah va'd eden bu şayan-ı takdir teşebbüs, memleketimizin her türlü selamet ve saadetini gaye edinmiş olan heyetimizin bir hakkın müstelzim-i şükranı oldu” diyor ve “Türk kadınlarının fedakarlıklarının bütün dünyada ve Avrupa'nın Milli Mücadeleye muhalif olan kamuoyunda taraftar toplayarak takdir edileceğini ve mücadelede erkekler kadar başarılı olacaklarına inandığını” yazıyordu. Sivaslı hanımların gösterdiği fedakarlığı diğer Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne bildirerek “Bütün Türk hanımlarının da aynı eseri hakimiyeti ibraza davet olunmasını muvafık bulduk.” diyor, kadınların cemiyet kurma teşebbüslerine her türlü yardıma hazır bulduklarını bildiriyordu.⁵¹

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin faaliyetlerini şu ana başlıklar altında toplamak mümkündür:

- a) Kadınlar arasında mitingler, toplantılar düzenlemek ve gösteriler yapmak
- b) Padişaha, Hükümete, İç İşleri'ne çekilen telgraflar
- c) İtilaf Devletleri temsilcilerine gönderilen protesto telgrafları
- d) Devlet Bakanları'nın eşlerine gönderilen protesto telgrafları
- e) Heyeti Temsiliye ile ilk yazışmalar
- f) Osmanlı Ayân ve Mebusan Meclisi'ne gönderdiği telgraflar
- g) Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile yazışmalar
- ı) Yardım faaliyetleri⁵²

Günümüzde dahil olmak üzere, kurulan kadın cemiyetleri arasında olağanüstü şartlarda kitlesel kadın hareketlerini yönlendiren en büyük kadın cemiyetlerinden biri olan “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti” savaşın sona ermesi üzerine dağılmışsa da cemiyet üyelerinin çoğu yeni faaliyetler içerisinde yer almıştır. 1925 Haziran'ında kurulduğu kabul edilen Kadınlar Halk Fırkası ve daha sonra kurulan Türk Kadın Birliği, ise bu cemiyetin devamı sayılabilir.⁵³

⁵¹ Leyla Kaplan; a.g.m., s. 77-78.

⁵² Leyla Kaplan; a.g.m., s. 81-102.

⁵³ Leyla Kaplan; a.g.e., s. 137.

“Bir toplum, cinsinden yalnız birinin yeni gerekleri edinmesiyle, yetinirse o toplum yarıdan fazla kuvvetsizlik içinde kalır. Bir millet ilerlemek ve medenileşmek isterse bilhassa bu noktayı esas olarak kabul etmek mecburiyetindedir.

Bizim toplumumuzun başarı gösterememesinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır. İnsanlar dünyaya alında yazılı olduğu kadar yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Bu sebeple bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken, diğer organı işlemezse o toplum felç olmuştur. Bir toplumun hayatta, çalışması ve muvaffak olması için çalışmanın benimsenmesi gerekir. Bundan ötürü bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın edilmeleri lazımdır. Malumdur ki, her safhada olduğu gibi sosyal hayatta dahi iş bölümü vardır. Bu umumi iş bölümü aynı zamanda sosyal topluluğun refahı, saadeti için gerekli gündelik çalışmaya dahi dahil olacaklardır. Kadının ev vazifeleri en ufak ve ehemmiyetsiz vazifesidir.

Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu vazifenin ehemmiyeti layıkıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya karar vermiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Bu sebeple kadınlarımız da alim ve teknik bilgi sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün tahsil derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcı ve koruyucusu olacaklardır” demiştir.⁵⁴

⁵⁴ Atatürk, Mustafa Kemal; a.g.e., s. 85-86.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ VE İLK KADIN MİLLETVEKİLLERİ

A. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NE KADIN MİLLETVEKİLLERİNİN GİRMESİNİ HAZIRLAYAN GELİŞMELER

1. Mustafa Kemal Atatürk'ün Kadına Bakışı

Ülkemizde kadın hakları hareketi Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde hızlı bir gelişme süreci izlemiştir. O dönem pek çok Avrupa ülkesinden daha önce kadınlar bazı temel haklara kavuşmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, Türk tarihini ve medeniyetini oluşturan temel unsurun Türk kadını olduğunu savunmuştur. "Kadınlarımızın her millette olduğu gibi, bizim milletimiz için de ne kadar yüksek ehemmiyeti olduğunu söylemeye lüzum yoktur. Bizim milletimizde kadın, eskiden bu ehemmiyeti, hakikaten en yüksek derecede kazanmıştır. Büyük atalarımız ve onların anaları, tarihin, olayların tanıklığıyla sabittir ki, cidden yüksek faziletler göstermişlerdir. Burada bir çok noktalardan sayabileceğimiz o faziletlerin en büyüğü ve en ehemmiyetlisi kıymetli evlatlar yetiştirmeleriydi. Hakikaten Türk milletinin bütün cihanda yalnız Asya'da değil Avrupa'da dahi büyük ezici kudret göstermiş olması, çok parlak hareketler yapmış bulunması, hep öyle kıymetli evlatlar yetiştirmesi ve daha beşikten çocuklarının ruhuna mertlik ve fazilet telkini eylemesi sayesinde idi. Şunu söylemek istiyorum ki, kadınlarımızın unumi vazifelerde üzerlerine düşen hisselerden başka kendileri için en ehemmiyetli, en hayırlı, en faziletli bir vazifeleri de anne olmaktır. Zaman ilerledikçe, ilim geliştikçe, medeniyet dev adamlarıyla yürüdükçe, hayatın, asrın bugünkü evlatlarına vereceği terbiye eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için gerekli özellikler taşıyan evlat yetiştirmek, evlatlarını bugünkü haya için faal bir uzuv haline koymak pek çok yüksek özelliği şahıslarında taşımalarına bağlıdır. Bu sebeple

kadınlarımız hatta erkeklerden daha çok aydın, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmağa mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorsa böyle olmalıdırlar.”⁵⁵ demiştir.

Atatürk'ün kendine özgü bir “kadın” anlayışı vardır. Bugün dünya aydınlarının birleştiği ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın yaymaya çalıştığı ileri düzeydeki görüşe daha o zamanlar sahip bulunmaktadır. Atatürk, 1923'te İzmir'deki konuşmasında şöyle der: “Şuna inanmak lazımdır ki, dünya üzerinde gördüğümüz her şey kadının eseridir”.

Mustafa Kemal'in Türk kadını hakkındaki kanıları çok gerçekçidir. Kuşkusuz ki, kadın konusunda eylemleri bu görüşlere yaslanmaktadır. Ancak, konuya girişim noktası çok dikkat çekicidir. Ondaki Türk kadını için yerleşmiş olan en kuvvetli fikrin “Türk kadınının dünya kamuoyunda yanlış, hem de çok yanlış tanıtıldığı” meselesi anlaşılıyor. Eylemlerin planlama ve uygulanmasında bu acı gerçeğin verdiği duygu ve görüşlerin büyük etken olduğunu görmekteyiz. O, bu yanlış imajı değiştirme mücadelesi ile beraber, Türk kadınının bilim, ahlak, sosyal konular ve ekonomik hayatında hemen erkeğin yanı başında eşit koşullarla yer almasını istemektedir. Bunu da gerçekleştirecektir.⁵⁶

Atatürk'ü çağımızdaki bir çok başka önderlerden ayıran katı ve kapalı bir öğreti getirmemiş olmasıdır. Tek gerçeği, tartışılmaz doğruyu ve toplum için en iyiyi bulduğunu sananlardan değildir. Atatürk, tek gerçeğin ve tartışılmaz doğrunun hiçbir zaman bulunamayacağını, en iyiye hiçbir zaman erişilemeyeceğini, ancak insanlığın gerçeği, doğruyu ve daha iyiyi, sürekli araması gerektiğini ortaya koyan bilimsel düşünce yönetimini benimsemiştir.

“En hakiki mürşit ilimdir” sözüyle dogmatik öğretilerden çok bilimsel düşüncenin gerekliliğini belirlemiştir. Bir başka etken de onun kadına gösterdiği saygıdır, kadına tanıdığı eşitliktir, kadına sağladığı özgürlüktür. Kadına saygı göstermeyen, kadına eşitlik, özgürlük tanımayan toplum, aile ocağından başlayarak, kendi kendini baskı altında yaşamaya mahkum eder; yeni kuşakların özgürce yetişmesini insan kişiliğinin serbestçe gelişmesini engeller. Öyle bir toplum kendi gücünü, kendi yaratıcılığını büyük ölçüde kısar, sağlıklı ve dengeli bir toplum olamaz.

⁵⁵ Atatürk, Mustafa Kemal; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, Toplayan: Nimet Unan, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara 1959, s. 151- 152.

⁵⁶ Burhan Göksel; a.g.e., s. 145-146.

Atatürk, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaptığı gezilerinden birinde şöyle diyordu:

“Bizim toplumumuzun başarısızlığının sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz aldırılmazlık ve kusurdan doğmaktadır. İnsanlar dünyaya mukadder olduğu kadar yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Binaenaleyh bir toplumun bir uzvu faaliyette bulunurken öteki uzvu atalette olursa o toplum mefluçtur.”⁵⁷

Bu düşüncelere sahip olan Mustafa Kemal Atatürk Milli Mücadele döneminde büyük kahramanlıklar gösteren Türk kadınına dünya kadınlarından üstün tutmuştur.

Kadınlarımızın bu fedakarlıklarını ne kadar takdir etsek azdır. Bunun farkında olan Atatürk, 21 Mart 1923 günü Konya'da yaptığı konuşmada şöyle der:

“ Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkanı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını ben Anadolu kadınından daha fazla çalışım, milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar hizmet gösterdim diyemez.”⁵⁸

Atatürk, Ekim 1925'te yaptığı bir başka konuşmada şöyle der:

“Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır siklette değil, ahlakta, fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk'ü zihniyetiyle, pazısıyla muhafaza ve müdafaaya kâdir nesiller (kuşaklar) yetiştirmektedir. Milletin menbarı (kaynağı), hayatı içtimayinin (sosyal yaşamının) esas olan kadının ancak faziletkar (erdemli) olursa vazifesini ifâ edebilir. Herhalde kadın, çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumun cümlece malum olan bir sözünü hatırlatalım:

“Elbet sefil olursa kadın, alçak beşer”

Yine Mayıs 1925'te der ki:

“Kadın denilen varlık bizatihi (kendisi) yüksek bir varlıktır. Onun yoksulluğu olmaz. Kadına yoksul demek, onun bağrından kopup gelen bütün beşeriyetin (insanların) yoksulluğu demektir. Eğer beşeriyet bu halde ise, kadına yoksul demek reva görülebilir. Hakikat bu mudur? Eğer kadın, dünyada çalışan, muvaffak olan, zengin olan, maddi ve manevi zengin insanlar yetiştirmiş ise, ona yoksul sıfatı verilebilir

⁵⁷ Halil Cin; “Elli Yıl Önce Türk ve Dünya Kadınının Fiili ve Hukuki Durumu” Türk Kadınına Siyasi Hakların Tanınmasının 50. Yılı Uluslararası Konferansı, Kadın Demekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşları, Ankara 1984, s. 7.

⁵⁸ Şefika Kurnaz; a.g.m., s. 68.

mi? Verenler varsa onlara nankör denilse doğru olmaz mı? Türkiye anlamınca kadın, bütün Türk tarihinde olduğu gibi, bugün de en muhterem mevkide, her şeyin üstünde yüksek ve şerefli bir mevcudiyettir.”⁵⁹

Duygularını böyle ifade eden Atatürk, vakit geldiğinde kadınlara yeni haklar vererek adeta onları ödüllendirmiştir.

Atatürk, kadınların sosyal ve siyasal hayatta yer almasının eğitimle sağlanacağını savunarak kız çocuklarının yetiştirilmesine önem vermiştir. Kadınlara tanınan hakların kullanılması için halkın bilinçlendirilmesi gerektiğine inanmaktadır.⁶⁰

Atatürk’ün eğitim reformlarıyla modernleşme arasında kurduğu ilişki bir yanıyla Batı deneyimine göndermede bulunur, bir yanıyla da Osmanlı deneyimine Osmanlı’daki yenileşme projeleri de (1773-1839 ve 1908) “medeniyet” değişimine okuldan başlanacağı kabulüne dayanır. Ancak imparatorluğun çok çeşitli amaçlara yönelen ve değişik dinsel ve sivil kurumlara bağlı olan okul sistemleri bağlamında bu projelerin hayata geçirilmesi sınırlı kalmıştır. Tanzimat’tan sonra batı modeline göre açılan “mektepler” kapsamlı bir dönüşümü gerçekleştirmekten çok eğitimdeki çeşitlemeyi çoğaltmaya yaramış ve kadınlara ancak çeperde bir azınlık yeri tanımıştır.

Kemalizm, yeni kuşaklara yeni değerler ve siyasal bilinç kazandırmanın çözümünü, eğitim örgüt ve kurumlarının birleştirilmesinde bulmuştur. “Bir ulusun insanları ancak bir eğitim görebilir. İki tür eğitim bir ülkede iki türlü insan yetiştirir. Bu ise duygu ve düşünce birliğine ve dayanışmanın amaçlarına tümüyle aykırıdır.” Gerekçesine dayanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924), sözüyle olmasa bile ruhuyla kadınların erkeklerle aynı eğitimi görmesine zemin hazırlamıştır. Bu zemin üzerinde, okullarda Osmanlı döneminden beri sürüp gelen haremlik-selamlık zihniyetini korumak öncelikle mali nedenlerle olanaklı değildir. Özellikle taşradaki memur, subay ailelerinin kız çocukları için orta öğretim talepleri karşısında Bakanlık, 1927-28 ders yılında çözümünü tüm ortaokullarda karma eğitimi uygulamakta bulur.⁶¹ Bu bağlamda Türk kadını ilk Batılı kadını mukayese eden Mustafa Kemal Atatürk, “Ben muhterem hanımlarımızın Avrupa kadınlarının aşağısında kalmayacak, aksine pek çok yönlerde onların üstüne çıkacak nur ve irfanla donanacaklarına asla şüphe etmeyen ve buna kesinlikle emin olanlardanım”.⁶² Böylece nüfusun büyük çoğunluğu

⁵⁹ Burhan Göksele; a.g.e, s. 146-147.

⁶⁰ Leyla Kaplan; a.g.e., s. 175.

⁶¹ M. Gögüş Tan- F. Yıldız Ecevit-S.S: Üşür; Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, TÜSIAD Yay., İstanbul 2000, s. 31.

⁶² Atatürk, Mustafa Kemal; a.g.e., s. 152.

Müslüman olan bir ülkede “kız-erkek birlikte eğitim” 1920’li yıllardan başlayarak sistemin en temel özelliklerinden birini oluşturur.⁶³

Atatürk inkılapları bir bakıma kadın haklarında büyük bir ihtilaldir. Atatürk, Türk kadınının emansipasyonunu sağlamıştır. Kadına verdiği haklar ve hürriyetlerle kadının hukuki durumunu tamamen, fiili durumunu büyük ölçüde değiştirmiştir. Atatürk her konuda olduğu gibi kadın hakları sahasında da dünya milletlerine örnek olmuştur. Türk milleti tarihin ilk devirlerinden bugüne kadar kadına her zaman değer vermiş, onu en aziz varlığı, şerefi ve millet hayatının vazgeçilmez bir unsuru saymıştır. Türk kadınına 50 yıl önce siyasi haklarını veren büyük Atatürk mazlum milletlere olduğu kadar, toplumlarında yeterli hak ve özgürlüğe sahip olmayan dünya kadınlarına örnek ve önder olmuştur.

Erkek ve kadın eşitliğinin hukuk alanında sağlanması, kız ve erkek çocukların eğitilmesi, seçme ve seçilme haklarının tanınması gibi inkılapların başlangıcını oluşturan Medeni Kanunun kabul edilmesini sağlayan Atatürk, ailenin toplum hayatındaki önemini “Uygarlığın temeli, ilerlemenin dayanağı, gücün kaynağı aile yaşamındadır. Eksik bir aile yaşamı, mutlaka belli bir toplumsal, ekonomik ve politik zayıflama doğurur” sözleriyle anlatmaktadır. 17 Şubat 1926’da kabul edilen Medeni Kanunla eski hukuk tamamıyla tasfiye edilerek topluma yeni bir hayat ve hukuk anlayışı getirilmiştir. Çok eşlilik yasaklanmış, ailede karı-koca eşitsizliği kısmen giderilmiştir. Kocanın keyfi olarak dilediği zaman evlilik birliğini bitirebilmesi engellenmiştir. Evlenme doğrudan doğruya devleti ilgilendiren sosyal bir kurum olarak ele alınmıştır. Bu kanunla ülkeye yepyeni ve modern hayat şartlarına uygun aile tipi getirilmiş, İslam Hukuk’una dayanan aile, evlenme, boşanma, karı-koca eşitsizliği kaldırılmıştır. Medeni Kanun’un kabulünden sonra, kadın erkek eşitliğini her alanda düşündüğünü söyleyen Atatürk, kadınların siyasi istekleriyle ilgilenmiş ve bu konudaki çalışmalarını başlatmıştır.

Atatürk’ün bu konudaki görüşlerini, O’nun şu sözleriyle özetleyebiliriz: “Türk kadınları memleketin mukadderatını millet namına idare eden siyasi zümreye dahil olmak arzusunu izhar ile memleketin, milletin vatandaşlarına yüklediği görevlerin hiçbirinden uzak bırakılacağını düşünemezler. Çünkü görev karşılığı olmayan hak mevcuttur-değildir”.

⁶³ Halil Cin; a.g.m., s. 67.

Türk kadınlarının bilim, ahlak, sosyal kanunlar, siyaset ve ekonomide erkeğin yanında eşit şartlarla yer almasını sağlayan Atatürk, "Milli Türk Kadını" kimliğini oluşturma çabalarına ağırlık vermiştir. "Kadın varlığı, milletin bin bir noktadan temelidir. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir." diyen Atatürk'ün kadın haklarıyla ilgili görüşlerini şöyle değerlendirebiliriz; "Milli kimliğe sahip, erkekle her alanda eşit milliyetçi ve medeniyetçi, taklitçilikten uzak Türk kadını anlayışını yerleştirmek ve kadına saygın bir konum kazandırmak. Batıda kadınlara tanınan hakların Türk kadınına da tanınmasına özen göstermek Türk kadınlarının batılı kadınların sahip olduğu mevkiin üzerinde yer almasına gayret etmek".⁶⁴

Atatürk'ün üzerinde durduğu tüm bu yenilikler Cumhuriyet'imizin dayandığı temel ilkelerden biri olan ve bugün en fazla saldırıya hedef olan Laiklik ilkesiyle gerçekleştirilebilirdi. Laikliğin kabulüyle Türk kadını üzerindeki Ortaçağ baskısı ve değer yargıları kalktı. Laiklik, eşitliği ve kadına kendisini geliştirme hakkını getirirken demokrasinin gerçekleşmesine katkıda bulundu. Çünkü kadının katılmadığı bir toplumda demokrasi yoktur. Böylece insanın cins, ırk, din ayrımı yapılmaksızın insanca yaşayabilmesi aklın ve bilimin devlet yaşamına hakim kılınmasıyla mümkün olabilirdi.⁶⁵

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Kadın Hakları

Atatürk, Türk Kadın Hakları üzerinde bazı yeniliklere el attığı, bu yolda yeni fikirlerin doğmaya başladığı, fakat karşısında da tam bir taassubun bulunduğu ve kadına verilecek haklar için en sert tepkileri gösterebilecek bir kitlenin var olduğunu biliyordu. Böyle bir ortamda mücadele hayatının en zayıf ve kritik devresinde bile eyleme geçme cesaretini göstermiştir.⁶⁶

Kadınların siyasal haklarını kazanmaları, seçim yasasının değiştirilmesinin tartışıldığı, Büyük Millet Meclisi'nin 3 Nisan 1923 günü yapılan oturumunun da tanıklık ettiği gibi büyük çaplı bir girişimdi.

⁶⁴ Leyla Kaplan; a.g.e., s. 172-173.

⁶⁵ Gülnihal Bozkurt; a.g.m., s. 162.

⁶⁶ Burhan Göksel; a.g.e., s. 144.

O zamana değin seçimler 1909 Yasası'nın getirdiği düzenlemelere göre yapılyordu. Oylama biçimi toprak temelinde dayanıyordu. Her il bir seçim bölgesi sayılıyor ve her vilayet, her 50.000 erkek nüfus için bir milletvekili seçiyordu. Yasada yapılmak istenen değışikliğin hedefi, Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında çok sayıda erkeğin ölmüş olması nedeniyle bu sayının 50.000'den 20.000'e indirilmesinden ibaretti. Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey gibi kimi milletvekilleri, bu değışiklikten yararlanarak, özellikle Kurtuluş Savaşı'nda oynadıkları büyük rol nedeniyle kadınların da hesaba katılmasını istediler. Çođunluđun tepkisi çok sert oldu. Milletvekilleri Tunalı Hilmi Bey'in konuşmasını yüksek sesler ve gürültülerle kestiler. Büyük Millet Meclisi'ndeki çoğunluğun duyguları buna hazır değildi.⁶⁷

Türk kadınının belediye seçimlerine katılma hakkının tanınması; kanunla Meclis'e üye seçmek ve seçilmek hakkının da yakın zamanda tastik ve tatbik olunacağına şüphesiz mes'ut bir mukaddemedir. Türk tarihinin bu devrine kadar, Türk kadınına, çoktan layık olduğu bu siyasi hakkının vermek tabiatıyla mazinin baskıcı idarelerinden beklenemezdi; fakat demokrat Türkiye Cumhuriyeti'nin bu hususta dahi faziletli şiarının yüksek eserini görmek elbette, lüzumdan fazla gecikmeyecektir. Çünkü, demokrasinin mantığı bunu icap ettirir;

Çünkü; kadının müdafaa edeceği menfaatler vardır;

Çünkü; kadının cemiyete ifa edeceği vazifeler vardır.

Çünkü; kadının siyasi haklarını tatbik etmesi kendisi için faydalıdır.⁶⁸

1924 yılında Meclis'te, anayasa değışiklikleri görüşülürken, kadınlarla ilgili bir yumuşama göze çarpmakla birlikte kadınların siyasi hak sahibi olması yine engellenmişti. Seçim ve seçmenle ilgili olarak 18 yaşını bitirmiş her Türk'ün milletvekili seçimlerine katılacağı, 30 yaşını bitirmiş her Türk'ün milletvekili seçilebileceği maddelerin tartışıldığı sırada, kadınlar lehine istenen değışiklikler kabul edilmemiştir. Anayasadaki seçime katılacak olanlar için "her erkek Türk" yerini korumuştur. 1927 yılında Meclis'te askerlik yükümlülüğu kararı görüşülürken Meclis'te kadınların siyasi hak talepleri de gündeme gelmiştir. Kadınların siyasi hak istekleri

⁶⁷ Bernard Caporal; a.g.e., s. 687-688.

⁶⁸ Afet İnan; Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Yayın evi TTK, Ankara 1988, s. 92-93.

konusunda başlayan tartışmalar yine sonuçsuz kalmıştır. Bu tartışmaların yer aldığı Meclis Tutanakları'nı incelediğimizde daha önce yapılan ve hakaretlerle dolu konuşmaların olmadığını görürüz. Artık Meclis'teki mevcut hava, yani kadınların siyasi haklar konusundaki düşünceleri farklılaştırmıştır. Kadınlar lehine düşünen milletvekilleri çoğalmıştır. Fakat yine de henüz "Kadınlara siyasi hakların tanınması için vakit çok erken, durum müsait değildi. Gelecekte bu haklar tabii ki verilecek. diyenlerin sayısı da küçümsenmeyecek ölçüdedir. Nitekim 1927 yılı Meclis'inde kadınların siyasi haklarına ilişkin bir teklif sunulmamış ve konu bir süre ertelenmiştir.⁶⁹

Milletvekilleri, kadınların siyasal hakları lehinde bir reformu kabule hazır değillerdi, üstelik kamuoyu da elverişli bir durumda sayılmazdı. İşte **Türk Kadın Birliği** bu alanda zihinleri evrimleştirmeye çalışmıştır.

1924'te kurulduğunda **Türk Kadın Birliği** zamanın çok özel koşulları nedeniyle kuruluşuna karşı çıkabilecek engelleri önlemek için, siyasal nitelikli tüm maddeleri tüzüğünden çıkarmaya karar vermişti. Ancak, başkanı Nezile Muhittin Hanım, daha 1926'da birkaç yıl içinde yaşamın tüm alanlarında ve en alçak gönüllü işlerde olduğu gibi, çok büyük uzmanlık ve beceri gerektiren mesleklerde de yeteneklerini kanıtlamış olan kadınların, özellikle seçme ve seçilme haklarının elde edilmesiyle siyasal yaşama tam olarak katılmasının kabul edilmesini istediğini, belirtiyordu.⁷⁰

Kadınların siyasi haklara sahip olmasıyla ilgili asıl gelişme 1930 yılında sağlanmıştı. 20.03.1930 tarihinde TBMM'de, Belediye Kanunu görüşülürken kadınların belediye seçimlerine katılma kararı gündeme getirilmiş, yapılan konuşmalardan sonra hiçbir tartışma olmadan Meclis'e sunulan kanun tasarısı kabul edilmişti. 316 milletvekilinin 198'inin kabul oyu kullandığı Meclis oturumunda, oylamaya katılmayan milletvekili sayısı da bir hayli fazladır. Buna rağmen kadınlara siyasi hakların tanınması için birinci aşama gerçekleştirilmiştir.⁷¹

İkinci aşama, 26 Ekim 1933'te aşıldı. 1924 tarihli Köy Yasası'nın 20. ve 25. maddelerini değiştiren yasa koyucu, İhtiyar Heyeti Seçimi'nde **Muhtar'ın** belirlenmesinde, kadınlara da seçme ve seçilme hakkını tanıdı. Anımsatalım ki,

⁶⁹ Leyla Kaplan; a.g.m., s. 191.

⁷⁰ Barnard Caporal; a.g.e., s. 690.

⁷¹ Leyla Kaplan; a.g.e., s. 191.

köylerde yönetme yetkisi, medeni ve siyasal haklara sahip 18 yaşındaki tüm köylülerin üyesi bulunduğu Köy Derneği, Köy Derneği'nce seçilen ve nüfusu bin kişiden az köylerde sekiz, binden çok olan köylerde ise on iki üyeden oluşan ihtiyar heyeti ve son olarak da yine Köy Derneği genel kurulunca seçilen muhtar eliyle kullanılırdı.⁷²

Üçüncü aşama, 5/12/1934 günü Türk kadın haklarında ve Türkiye tarihinde önemli bir devrin başlangıcıdır. Artık, Türk kadınına da siyasi haklar tanınmış ve Türk Devleti, kadın ve erkek arasında siyasi ve sosyal eşitlik prensiplerini tam anlamıyla kabullenmişti. Anayasanın 10 ve 11. maddeleri ile Milletvekili Seçme Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi teklifinin altında 192 imza mevcuttu. Zaten Meclis'in üye sayısı 317 idi. Teklif kesinleşmiş sayılırdı. Teklifin maddeleri aynen şöyledir:

Madde 1 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu 10. maddesi aşağıdaki gibi değiştirilmiştir.

Madde 2 Teşkilat-ı Esasiye'nin 11. maddesi aşağıdaki gibi değiştirilmiştir.

30 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk Mebus seçilir.⁷³

Tasarı ayrıca seçim yasaının 2. maddesini değiştirerek her 20.000 nüfusa bir milletvekili ilkesi yerine, her 40.000 nüfusa bir milletvekili ilkesini getiriyordu. Seçim Yasası'nın 5. 11. 16. 28 ve 58. maddeleri, tıpkı Anayasa'nın 10. ve 11. maddelerindeki deyimleri içerdiğinden kadınları siyasi haklar dışında bırakmaktaydı. Dolayısıyla, Anayasa'da yapılan değişikliklere uyumlu olarak bu maddelerin de değiştirilmesi gerekiyordu. Tasarıyı sunuş konuşmasında İsmet İnönü, kadına siyasi hakların tümünü tanımakla Türkiye'nin onlara eski yetkilerini geri vermekten başka bir şey yapmadığını söylüyor ve şöyle sürdürüyordu: "Türk kadınının hakkı olduğu yerden ayrılıp, bir süs gibi memleket işine karışmaz bir varlık olarak köşeye konması, Türk töresinin ve Türk anlayışının zıddı olan bir usuldür ki, onun Türk memleketlerinde yerleşmesi, asırlarca geçirdiğimiz felaketin başlıcalarından ve esashlarından birini teşkil eder".

Şebinkarahisar milletvekili Sadri Maksudide Başbakan'ı destekliyor ve Türk tarihinin her döneminde kadının siyasi yaşama katıldığı görüşünü doğruluyordu. Araplar, Buhara bölgesini ele geçirdiklerinde, Hakan'ın yaşı küçük olduğu için, ülkeyi annesi yönetiyordu. Orhun Yazıtları'nın sözünü ettiği Kutluk'un karısı ve Gültekin'in annesi,

⁷² Bernard Caporal; a.g.e., s. 703.

⁷³ Halil Cin; a.g.m., s. 65-66.

devlet yönetimine katılıyordu. Nihayet, X. yüzyılda Çin'e gelen ve Uygur Han'ı ile Çinli'ler arasındaki siyasal görüşmelere katılan bir gezgin, bu görüşmelerde Han'ın karısının da yer aldığını gözlemlemişti. Bundan şu sonucu çıkarmıştır: "Kadının siyasete katılması, tartışmasız olarak Türk'lerde bir gelenektir." Türk tarihi boyunca Türk kadını erkeğin yanında siyasi otoritede etkin rol oynamıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda da kadınların kavgalara katılmış olması nedeniyle şöyle demiştir: "Türk kadınına bu hakkı bir lütuf olarak veriyoruz, kanaatinde asla değiliz ve kimse bu kanaatte olamaz. Bizim kanaatimiz, bizim an'anemiz, Türk kadını için böyle vazifelere girmek, esasen hakkı olduğu ve yanlış olarak, zulüm olarak, çoktan beri bırakıldığı merkezindedir".

Manisa milletvekili Refik Şevket İnce aynı yönde bir konuşma yaparken Sadri Maksudi, kadınlara erkeklerle aynı hakları tanımının Türkiye'nin demokratik bir rejimi benimsemesinin doğal bir sonucu olduğunu ortaya koydu. Hemen ardından söz alan Sivas milletvekili İsmail Mehmet ise şöyle haykırıyordu: "Senelerden beri hizmet ettiğimiz padişaktan biz bu hakkı isteseydik, mükafat olarak bizi ya ipe çekerdi, ya denize atardı. Türk kadınları, Türk köylüleri, sizin için mutluluğun yolu açılmıştır, çünkü başımızda Atatürk vardır".

Başbakan İsmet İnönü ise bu konuda şöyle diyordu: "Gelecekte Büyük Millet Meclis'inde kadın sayılarıyla çalışmak Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan beri, bu memlekete getirdiği feyzlerin daha çok genişlemesini, daha iyi verimlerde bulunmasını temin edecektir kanaatindeyiz." İsmet İnönü, kadının kurtuluşunun Mustafa Kemal'in ulusa yaptığı büyük hizmetlerden biri olarak anılacağını ve şimdiki Meclisi'n en büyük övücünün de kadınlara erkeklerin sahip olduğu siyasal hakların aynının tanımış olmaktan geleceğini belirterek sözlerini tamamladı.⁷⁴

Meclis'teki bu konuşmalardan sonra 4 Aralık 1934 tarihinde Meclis'e sunulan ve kadınların da milletvekili seçme ve seçilme hakkını sağlayan kanun tasarısının kabulü olmuştur. 317 milletvekilinden 258'in oylamaya katıldığı Meclis oturumunda kabul oyu verenlerin sayısı 258 olarak tespit edilmiş ve seçmen nüfusunun 40 bin olarak belirlendiği kanun tasarısında kadınlar da milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. 5.12.1934 tarih ve 2598 sayılı kanunla da bu hakları resmen uygulamaya

⁷⁴ Barnard Caporal; a.g.e, s. 704-706.

konmuştur. 1923'te kadınlara siyasi hakların tanınması meselesinin görüşülmesi 1934'te sonuçlanmış ve 11 yıllık bir zaman farkıyla kadına siyasete katılma hakkı verilmiştir.⁷⁵

Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının Meclis'teki oylamasına iştirak eden ve etmeyen milletvekillerinin isimleri ve seçilmiş olduğu iller aşağıda verilmiştir.

Teşkilâtı esasiye kanununun 10 ve 11nci maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanuna verilen reylerin neticesi

(Kanun onay bulmuştur)

1924 Anayasasının 10 ve 11. maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanuna verilen oyların neticesi

(Kanun kabul edilmiştir)

Üye adedi	: 317
Oya iştirak edenler	: 258
Kabul edenler	: 258
Kabul etmeyenler	: 0
Çekimsizler	: 0
Oya iştirak etmeyenler	: 53
Boşlar	: 6

⁷⁵ Leyla Kaplan; a.g.e., s. 191.

(Kabul edenler)

Adana	Antalya	Bilecik	Osman Niyazi
Ali Münif	Dr. Nazifi Şerif	Hayrettin	Şükrü
Arukoğlu Damar	Haydar		Ziya Gevher
Hilmi	Numan	Bolu	
Ömer Resul	Rasih Kaplan	Cevat Abbas	Çankırı
Afyon Karahisar		Dr. Emin Cemal Suda	Rifat
İzzet Akosman	Artvin	Falih Rıfki Atay	Ziya
Ali	Asım Us	Hasan Cemil	
Dr. Ziya Nuri	Aydın	İsmail Hakkı	Çorum
Haydar Curuh	Abidin	Şükrü Gülez	Bekir :Karamemet
İzzet Ulvi	Adnan	Burdur	Dr. Mustafa
Cemal Akçan	Fuat Şahin	Mustafa Şeref Özkan	İsmet
	Tahsin San		Münir
Aksaray		Bursa	Nabi Rıza
Besim Atalay		Asaf	
Rıza Nisari	Balıkesir	Bakteeriyolok Refik	Denizli
Yaşar Özaz	Enver	Dr. Galib	Dr. Kâzım
	Hacim Muhittin	Dr. Rasim Talay	Emin Aslan
Amasya	İbrahim Yürük	Esat	Haydar Rüştü
Esat	İsmail Hakkı	Mustafa Fehmi	Mazhar Müfit
İsmail Hakkı	General Kâzım Özalp	Refet	Necip Ali
Nafiz	Memet Cavit	Rüştü Egel	Yusuf Başay
	Muzaffer		
	Muzaffer		
Ankara	Pertev Etçi	Celibibereket	
Eşref	Vasfi Memet	Hasan Basri	Diyarbakir
		İbrahim	Generâl Kâzım
Hasan Yakup		General Naci	Sevüktekin

Muslihittin Abdullah	Bayazıt		Zekâi Apaydın
Rasim Serattar	Halit Bayrak	Çanakkale	Zeki Mesut Aslan
Şakir	İhsan	Ahmet Cevad	Zülfü
Edirne	İçel	Reşit	Refik Şevket ince
Faik	Emin	Sait Azmi	Tahir Hitit
Hasan Hayri	Hakkı	Kırıkkale	Turgut
Şakir Artan	Istanbul	Dr. Fuat	Maraş
Şeref	Ahmet Hamdi	Memet Nahit	Abdülkadir
Elâziz	Alâttin Cemil	Şevket	Memet
Ahmet Saffet	Ali	Kırşehir	Nuri
Fazıl Ahmet	Ali Rana	Hazim	Mardin
	Hamdi Mustafa	Müfid Özden	Abdürrezzak
Fuat Çiyiltepe	Hasan Vasıf	Serdar Ahmet	Ali Rıza Erten
Fuat Ziya	Hayrullah	Kocaeli	İrfan Ferit
Hasan Tahsin	Mitat	Ali	Mersin
Erzincan	Saderettin Rıza	İbrahim Süreyya	Hamdi
	Salâh Cimboz	Kemalettin	Süleyman Fikri
Abdülhak Fırat	Yaşar	Ragıp	Muğla
Aziz Samih	Ziyaettin Karamursal	Salah Yargı	Dr. Hüseyin Avni
Saffet		Sırrı	Nuri Tuna
Erzurum	İzmir		Şükrü Kaya
Aziz	Halil	Konya	Yunus Nadi
Dr. Ahmet Fikri	Kâmil Dursun	Hamdi Dikmen	Muş
General Dr. Hakkı	General Kâzım İnanç	General Ali Fuat	Hasan Reşit
Şinasi Erel		Cebesoy	
Naki Kansu	Kitapçı Hüsnü	Ali Muazaffer	Hakkı Kılıç
Nafiz Dumlu	Memet Sadettin	Kâzım	Niğde
Asım Araslı	Mustafa Rahmi	Mustafa	Ahmet Vefik

	Isparta	Mustafa Lûtfi	Faik
Eskişehir	Hüseyin Hüsni	Naim Hzım Onat	Halit
Ali Ahmet	İbrahim	Refik Koraltan	Ordu
Cafer			Ahmet İhsan
		Kütahya	Ali Canib
	Kemal Turan	Hakkı	Hamdi Yalman
Emin	Mükerrem	İbrahim	İsmail
Yusuf Ziya	Kars	Memet	Şevket
Gazi Antep	Baha Tali	Muhlis Erkmen	Rize
Nuri	Faik	Naşit Hakkı	Akif
Şahin	Memet Nazif	Öner Davut	Ali
Giresun	General Muhittin	Receb	Atif
General İhsan	Ömer Kâmil		Esat
Kâzım Akay		Malatya	Fuat
Münir	Kastamonu	Abdülmuttalib Alper	Samsun
Şevket Erduğan	Halil	Dr. Hilmi	
Gümüşhane	Refik	General İsmet İnönü	Dr. Asım
Edip Servet	Velet	Talât Haşim	
Hasan Fehmi	Kayseri	Manisa	Etem
Şevket	Ahmet Hilmi	Dr. Saim	Memet Hacıyunus
Hakkâri	Ahmet Vefik	Hikmet	Ruşeni
İbrahim	Osman Coşkun	Osman	Zühtü
Sinop	Şebin Karahisar	Resai	Van
Hulûsi	İsmail	Süreyya Tefvik	Hakkı
İbrahim Alaettin	Sadri Maksudi	Trabzon	Munip
Yusuf Kemal	Vasfi Raşit Seviğ	Daniş	Yozgat
Tengirşenk		Fatin	Ahmet Cevdet
	Tekirdağ	Halil Nihad	Sungur
Sivas	Celâl Nuri	Hasan Saka	Süleyman Sırrı Öziç

İsmail Memet	Faik	Hamdi Ölkmen	Zonguldak
Necmettin Sadık	Mahmud Rasim	Raif	Esat
Rasim		Urfa	Halil
Remzi	Tokat	Behçet	Hasan
Şemsettin	Hüsnü Ronay	Memed Emin	Ragıp
Ziyaettin	Nâzım	Refet	Rifat Vardar

(Oya İştirak Etmeyenler)

Aksaray	Çankırı	Saraçođlu Şükrü	Muş
Ahmet Süreyya	Mustafa Abdülhalik	(Bakan)	
Ankara	(Mezun)	Kastamonu	Naki
Aka Gündüz	Tâlat	Ali Rıza Karadirek	Niđe
(Mezun)	Erzurum	Dr. Suad Sayer	Galib
Mareřal Kemal Atatürk	Asım	Tahsin	Rize
(R.C)		Kocaeli	Hasan Cavid
Rifât	Gazi Antep	Reşit Saffet	(Mezun)
Yahya Galip	Kılıç Ali		Siirt
Antalya	Reşit	Konya	Halil Hulki
Dr. Cemal	Giresun	Sırrı	Mahmud
Artvin	Tarık Us	Tahsin	Sinop
Memet Ali (İ.Â)	İstanbul	Tevfik Fikret	Receb Zühtü
Aydın	Abdülhak Hâmit	Malatya	Trabzon
Dr. Mazhar	Yusuf Akçura	Mahmut Nedim	Süleyman Sırrı
Bayazıt	Dr. Refik Sayadam	Vasıf	Urfa
Übeydullah	(Bakan)	(Mezun)	
Bilecik	Halil Ethem	Manisa	Ali Saib
İbrahim	İzmir	Kâni	Yozgat
Salih	Dr. Tevfik Rüştü Aras	Memet Sabri	Avni Doğan
Burdur	(Bakan)	Maraş	Yahya Kemal
Halit	Celâl Bayar (Bakan)	Mitat	Zonguldak
Bursa	Mahmut Esat	Mersin	Celâl Sahir
Emin Fikri	Osman Hamdi	Ferit Güven	(Mezun)

B- TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ KADIN MİLLETVEKİLLERİNİN ÖZGEÇMİŞLERİ

1.- Mebrure GÖNENÇ

Afyon-868

1900 yılında İstanbul'da doğdu. Eski Hazine-i Hassa memurlarından İbrahim Bey'in kızıdır. İlk tahsilini Üsküdar Kız Sanayi Mektebi'nde yaptı. Tahsiline Beşiktaş İttihad-i Osmanlı Mektebi'nde devam etti. 1914'de Arnavutköy Amerikan Koleji'ne girdi. 1919'da bu koleji bitirdi. Beylerbeyi Kız Mektebi'nde Fransızca, Gedikpaşa, Amerikan Mektebi'nde Türkçe daha sonra Çamlıca Lisesi'nde İngilizce ve Fen Bilgisi öğretmenliği yaptı.⁷⁶

1927 yılında Adana Emrazı Zührevi Hastanesi Baştabibi Dr.Ahmet Remzi Bey'le evlendi.Bu evlilikten iki kız çocuğu dünyaya geldi. 1930 yılında Belediye yasasındaki değişiklikle Adana Belediye Meclisi'ne, daha sonraki seçimde de Mersin Belediye Meclisi üyeliğine seçildi. 1935 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın milletvekili olarak 666 oyla Afyon'dan Milletvekili seçildi. VI. ve VII dönemlerde de Afyon'dan milletvekili seçilerek görevine devam etti. 6 Aralık 1981'de vefat etti.⁷⁷

⁷⁶ Mebrure Gönenc, Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, şahsi dosya No: 868.

⁷⁷ İhsan Güneş,; Türk Parlamento Tarihi (1935-1939), T.B.M.M. Vakfı Yayınları, Ankara, 2001

2- Meliha ULAŞ (EKEMAN)

Samsun-959

1901'de Sinop'ta doğdu. İlk tahsilini İstanbul Küçük Mustafa Paşa Rüştüyesi'nde yaptı. Orta tahsilini Saraçhanebaşı'nda, lise tahsilini Kız Sanayi Mektebi'nde yaptı. Yüksek tahsilini Darülfünun Edebiyat bölümünde tamamladı. Kız Sanayi Mektebi'nde ve İnas Sultaniye'sinde öğretmenlik yaptı. 1928'den 1933'e kadar Erzurum'da Kız Muallimi Mektebi'nde edebiyat derslerine girdi. Daha sonra Erzurum'dan Samsun'a atandı. 1935 yılına kadar Samsun Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1935 seçimlerinde Samsun'dan milletvekili seçildi.⁷⁸

İngilizce bilen Meliha Ulaş VI. Dönemde de Samsun'dan milletvekili seçildi. 17 Temmuz 1942'de İstanbul'da öldü. Beylerbeyi Küplüce Mezarlığı'nda toprağa verildi.⁷⁹

⁷⁸ Meliha Ulaş; Tercüme-i hal kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 959.

⁷⁹ İhsan Güneş; a.g.e., s.629

3-Türkan ÖRS

Antalya- 877

Türkan Örs'ün Türkiye Büyük Millet Meclisindeki hal kağıdında özel bilgileri bulunmamaktadır.⁸⁰

1900'de İstanbul Üsküdar'da doğdu. Babası Mehmet Sabri Bey, annesi Abide hanımdır. 1937'de Bekir İzzet Bey'le evlendi. 1946'da boşandı.

1924'de İstanbul Darülfünun Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Boğaziçi Lisesi'nde öğretmenlik, kızlar bölümünde müdürlük, ayrıca felsefe öğretmenliği yaptı.

V.Dönem seçimleri de Antalya'dan milletvekili seçildi. VI. Dönemde Antalya'dan milletvekili seçildi. Fransızca bilen Türkan Örs, milletvekilliği görevinden sonra öğretmenliğe devam etti. 27 Eylül 1975'te öldü. İstanbul'da Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verildi.⁸¹

⁸⁰ Türkan Örs; Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi Şahsi Dosya No: 877.

⁸¹ İhsan Güneş; a.g.e. s.55

4-Şekibe İNSEL

Bursa - 890

1886'da İstanbul'da doğdu. Tahsilini ortaokul bölümüne kadar yaptı. Seçimden önceki iş durumu çiftçiliktir.

V.Dönem seçimlerine Bursa'dan katılarak milletvekili seçildi.⁸² Meclis'te Ziraat Encümeni üyeliğinde bulundu. Almanca bilen Şekibe İNSEL'in politik yaşamı, bu dönemle sınırlı kaldı. 29 Mart 1970'te vefat etti.⁸³

⁸² Şekibe İnel; Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 890.

⁸³ İhsan Güneş; a.g.e., s.149.

5- Nakiye ELGÜN

Erzurum-904

1882 İstanbul'da doğdu. Tahsilini İstanbul Muallim Mektebi'nde tamamladıktan sonra aynı mektepte hocalık ve müdür muavinliği yaptı. İnas idadisi'nde hocalık ve müdür muavinliği yaptı. 1915'de Vakıf Mektepleri'nin ıslahı vazifesini yaptı. 1917'de Fevzi Lisesi Müdürlüğü'ne seçildi. 1929'da İstanbul Kız Lise Müdürlüğü'ne tayin oldu. 1930'da Belediye Kanunu ile yapılan seçimde İstanbul Umumi Meclis üyeliğine seçildi. 1934 seçiminde yine İstanbul Umumi Meclisi ve Daimi Encümen'de vazife aldı. Bu görevdeyken V.Dönem seçimlerinde aday oldu ve Erzurum'dan milletvekili seçildi. 14 Şubat 1935 tarihli seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'te Meclis'e katıldı⁸⁴

⁸⁴ Nakiye Elgün; Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, şahsi dosya No: 904.

6. Hatı (Satı) ÇIRPAN

Ankara-871

1890 senesinde Kazan köyünde doğdu.⁸⁵ Kara Mehmet Efendi ile Emine Hanım'ın kızıdır. İbrahim Çırpanoğlu ile evlenmiştir. Bu evlilikten beş çocuk dünyaya gelmiştir.

Okuma yazmayı "Millet Mektebi"ne giderek öğrenmiştir. 1934 yılında Kozan Köyü'nün muhtarlığını yapan babasından bu görevi almış ve köy muhtarı olmuştur. Muhtar olunca köyün güvenliğini sağlamış ve köylülerin sorunlarına çözüm getirmeye çalışmıştır.

M.Kemal Atatürk Kızılcahamam'ı ziyareti sırasında Satı Hanım'la tanışmıştır. O'nun kendine olan güveni ve başarılı köy idaresi M.Kemal'in hoşuna gitmiş. Bu nedenle V.Dönem seçimlerinde Satı Hanımı kendi listesinden milletvekili adayı göstermeye karar vermiştir. Böylelikle V.Dönem Ankara milletvekili olan Satı Kadın 1273 oy alarak Ankara'dan milletvekili seçilmiştir. 1 Mart 1935'te Türkiye Büyük Millet Meclisine katılan Satı Hanım'ın tutanağı 7 Mart 1935'te onaylanmıştır. Atatürk'ün adını Hatı olarak değiştirdiği Satı Hanım dönem boyunca Ziraat Encümenliği üyeliği yapmıştır. Satı Hanım 19 Mart 1956'da vefat etmiştir. Mezarı Ankara'nın Kazan İlçesinde dir.⁸⁶

⁸⁵ Hatı Çırpan; Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M., Arşivi Şahsi Dosya No: 871.

⁸⁶ İhsan Güneş; a.g.e. s.20-30

7- Mihri PEKTAŞ

Malatya-943

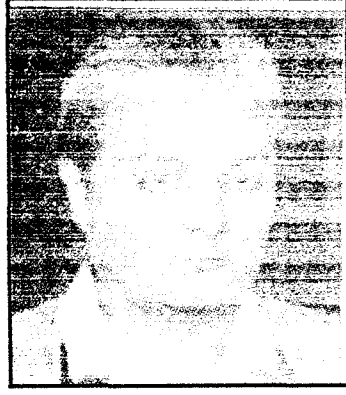
1895'te Bursa'da doğdu. İlk tahsilini İstanbul'da Rüştü Paşa Mektebi'nde yaptı. 1908'den itibaren Amerikan Kız Kolejinde okudu. 1921'de Bezmialem Kız Lisesi'nde ve 1922'de Robert Koleji'nde İngilizce muallimliği yaptı.⁸⁷

Kadıköy Fıkara Perver Cemiyeti, Hilâli Ahmer ve Himaye-i Etfâl gibi yardım kuruluşlarında görev aldı. V.Dönem Malatya'dan 785 oyla milletvekili seçildi. 1 Mart 1935'de Meclis'e katıldı ve tutanağı 7 Mart 1935'te onaylandı. Kütüphane Encümeni üyeliği yaptı. Mihri İffet Pektaş, Ramsey'in "Anadolu'nun Tarihi, Coğrafyası" adlı kitabını da Türkçe'ye çevirdi. VI. ve VII. Dönemlerde de Malatya milletvekili seçildi. Daha sonraki dönemlerde muallimlik yaparak hayatını devam ettirdi. 4 Temmuz 1979'da vefat etti. İstanbul'da Aşiyân Mezarlığı'nda toprağa verildi.⁸⁸

⁸⁷ Mihri Pektaş, Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M., Arşivi Şahsi Dosya No: 943.

⁸⁸ İhsan Güneş; a.g.e., s.524-525

8- Pakihe ÖZMEN

İstanbul-913

1900 yılında İskodra'da doğdu. Yüksek tahsilini İstanbul Darülfünun Coğrafya bölümünde tamamladı. Bursa Kız Muallim Mektebinde tarih ve coğrafya muallimliği yaptı. Bir süre Türk Maarif Cemiyeti Kız Lisesi'nde müdürlük yaptı.⁸⁹ Seçimlere katılarak İstanbul'da milletvekili seçildi. 1 Mart 1935'de Meclis'e katıldı. 7 Mart 1935'de tutanağı onaylandı. Dönem boyunca Bütçe üyesi ve katipliği yaptı. VI. ve VII. Dönemde de İstanbul'dan VIII. Dönem'de Ankara'dan milletvekili seçilen Öymen, 6 Nisan 1983'de vefat etti. Ankara'da Cebeci'deki Asri Mezarlığı'nda toprağa verildi.⁹⁰

⁸⁹ Pakihe Özmen; Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M Arşivi , Şahsi Dosya No: 913.

⁹⁰ İhsan Güneş; a.g.e., s.350.

9-Huriye Baha ÖNİZ

Diyarbakır-897

1887'de İstanbul'da doğdu. İlk ve Orta mektebini Leydi Sanayi Mektebi'nde yaptı. Bir süre hususi eğitim aldıktan sonra Bursa Amerikan Mektebi'nde Türkçe muallimliği yaptı. Sonra Londra Üniversitesi'nin kadın kısmı olan Bedford Koleji'nde Pedagoji üzerine çalışarak yurda döndü. 1912 senesinde Kız Muallim Mektebi'nde pedagoji muallimliği ile İnas İdadisi'nde ev idaresi muallimliği yaptı. Teali Nisva adlı bir mektep kurdu. Ve burada memleket kadınlarını fahri olarak okuttu. Son vazifesi Yeniköy Rum Mektebi'nde tarih, coğrafya, yurt bilgisi ve Türkçe muallimliğidir. 1935 yılında yapılan seçimlerde Diyarbakır'dan milletvekili seçildi.⁹¹

1 Mart 1935'de Meclis'e katıldı. Tutanağı 7 Mart 1935'de onaylandı. Dönem boyunca Maliye Encümeni'nde üyelik yaptı.

İş Kanunu Lâyihası, Orman Kanunu, İzmir Vilâyeti Turistik Yolların İnşası Hakkındaki Kanun, Kayseri-Eskişehir Tayyare Fabrikası'na Mütredavil Sermaye verilmesi için kurulan geçici encümenlerde de görev yaptı. Siyasi hayatı V.Dönemle sınırlı kalan Huriye Öniz, "Köprüaltı Çocukları" adıyla bir de kitap yazdı. 2 Kasım 1950'de vefat etti.⁹²

⁹¹ Huriye Baha, Öniz; Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 897.

⁹² İhsan Güneş; a.g.e., 220-221

10- Ferruh GÜPGÜP

Kayseri-925

Ferruh Güpgüp 1891'de Kayseri'de doğdu. İlk Mektep'ten sonra hususi eğitim aldı.⁹³ Babası Türk Sanat Müziği bestekarlarından Ahmet Mithat Bey'dir. Süreyya Bey'le evlendi. Ancak bir süre sonra ayrıldı. Babası, Ahmet Mithat Bey'in Şam Valiliğinden emekli olarak İzmir'e gitmesi ve orada yerleşmek istemesi üzerine Kayseri'de bulunan aile oraya doğru yola çıktıklarında Konya yolunda sabotaj'a uğradılar. Annesi Tala Hanım ile 26 yaşındaki ağabeyi yaşamları yitirdiler Ferruh Hanım yaralı olarak kurtuldu. Konya Askeri Hastanesi'nde 6 aylık tedaviden sonra babasıyla İzmir'e yerleşti. İzmir'in işgalinden sonra birlikte Kayseri'ye döndüler.

Kurtuluş Savaşı'nda Kayserili hanımlarla el ele vererek cepheye yollanmak amacıyla giyim eşyası sağlanması için yoğun çaba harcadı.

C.H.F. Kayseri Vilayeti İdare Heyeti Üyesi ve Belediye üyeliğinde bulundu. 1935 seçimlerinde Kayseri'den milletvekili seçildi. 1 Mart 1935'de Meclis'e katıldı. 7 Mart 1935'de de tutanağı onaylandı. Dönem boyunca Divan-ı Muhasebat Encümeni azalığında bulundu. Genel Kurul'da 1936 yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu dolayısıyla bir konuşması vardır. Yabancı dil öğrenimine önem veren Ferruh Güpgüp Arapça ve Farsça bilmekte olup, Türk Sanat Müziği eğitimi görmüştür. Son yıllarını İstanbul, Modada geçirdi. 18 Nisan 1952'de vefat etti. Konya Asri Mezarlığı'nda toprağa verildi.⁹⁴

⁹³ Ferruh Güpgüp: Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 925.

⁹⁴ İhsan Güneş, a.g.e., 434-435

11- Bahire Bedis Morova

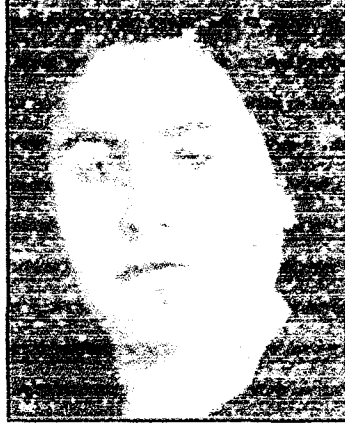
Konya-934

1897 yılında Bosna'da doğdu. İlk ve orta tahsilini Bolu'da tamamladı. Dört sene Bolu Kız Sanat Mektebi'nde resim öğretmenliği yaptı. 1927'de gözlerinde meydana gelen bir hastalık dolayısıyla resim öğretmenliğini bıraktı. Cumhuriyet Halk Fırkası ve Halkevi'nde hizmetler verdi. Daha sonra Bolu Belediye Meclis'i üyeliğine seçildi. V.Dönemde Konya'dan milletvekili seçildi.⁹⁵ Meclis'te Gümrük ve İnhisar Encümeni üyeliğinde bulundu.⁹⁶

⁹⁵ Bahire Bedis Morova; Tercüme-i hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 934.

⁹⁶ İhsan Güneş; a.g.e. 483

12.- Sabiha GÖRKEY

Sivas-969

1888'de Üsküdar'da doğdu. Üsküdar Kız Sanayi Mektebi'ni bitirdi. 1903'te, İstanbul Darülmuaallimatı'nı 1906'da, Daruülfünun Riyaziye Bölümü'nü 1917'de bitirdi. Seçimden önce İstanbul, Edirne, Bursa, Tokat, Adana gibi şehirlerde riyaziye öğretmenliği yaptı.⁹⁷

Türk kadınına tanınan seçme ve seçilme hakkı üzerine V.Dönem'de Sivas'tan milletvekili seçildi. 17 Şubat 1935'te aldığı seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'te Meclis'e katıldı ve tutanağı 7 Mart 1935'de onaylandı. Dönem boyunca Dahiliye Encümeni azalığında bulundu. Fransızca bilen Sabiha Görkey, 22 Kasım 1963'te öldü. Ankara'da Asri Mezarlık'ta toprağa verildi.⁹⁸

⁹⁷ Sabiha Görkey; Tercüme-i Hal Kağıdı T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 969.

⁹⁸ İhsan Güneş; a.g.e., 686.

13. Esmâ NAYMAN

Seyhan-561

1869'da İstanbul'da doğdu. Tahsilini hususi Fransız Mektebi'nde yaptı. 1917'den 1924'e kadar Bezmialem Kız Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yaptı.⁹⁹ 1927'de Adanalı Avukat Zihni Bey'le evlendi. Burada Adana Belediye Meclis'i üyeliğine seçildi.

V.Dönem seçimlerinde Seyhan'dan milletvekili seçildi. 1 Mart 1935'de Meclis'e katıldı. İngilizce, Fransızca, Rumca bilen Esmâ Nayman, İktisat Encümeninde, Maliye Encümeni'nde görev yaptı. 1846'da Anadolu Ajandasında Fransızca, İngilizce mütercimliği yaptı. Milletlerarası Kadınlar Konseyi üyesi, Türkiye Kadınlar Konseyi Genel Sekreterliği yaptı. 7 Aralık 1967'de öldü.¹⁰⁰

⁹⁹ Esmâ Nayman; Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 961.

¹⁰⁰ İhsan Güneç; a.g.e., s.639.

14. Benal ARIMAN (İŞTAR)

İzmir-915

Benal Arıman, 1903'te İzmir'de doğdu. İlk ve orta tahsilini İzmir'de yaptıktan sonra 1920 senesinde Paris Darülfünununun Edebiyat Bölümü'nde okudu. İçtimai, edebi, bilhassa kadınlık konuları üzerine gazetelerde yazılar yazdı ve konferanslar verdi.

Hilal Ahmer, Himaye-i etfal gibi bir çok hayır müesseselerinde üye olarak çalıştı. C.H.F.'nda kadın üye olarak çalıştı. 1930'daki belediye seçimlerini kazanarak, belediye üyesi oldu. 1935'teki seçimlerde İzmir'den milletvekili seçildi. 11 Şubat 1935 tarihli seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'de Meclis'e katıldı.¹⁰¹

Benal Arıman VI., VII. ve VIII.dönemlerde de İzmir'den milletvekili seçildi. Benal Arıman, Fransızca, Farsça ve Rumca bilmekteydi. Kara Osman, Manzumpiyes, Aytım, Şiirler adlı şiir kitaplarıyla Kösem Sultan adlı basılmamış bir eseri vardır.

21 Temmuz 1990'da vefat etti. Zincirlikuyu Asri Mezarlığı'na defnedildi.¹⁰²

¹⁰¹ Benal Arıman; Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 915.

¹⁰² İhsan Güneş; a.g.e. s.367-368.

15- Seniha HIZAL

Trabzon-973

1897'de Adapazarı'nda doğdu. İlk tahsilini Fatih Rüştüyesi'nde orta tahsilini Kız Sanat Mektebi'nde yaptı.

Yüksek tahsilini ise Darülfünun Fen Fakültesi'nde yaptı. Muğla'da Darülmuallimat Müdürlüğü ile İstanbul'da tabii ilimler muallimliği yaptı. Değişik okullarda müfettişliklerde bulundu. 1935 seçimlerinde Trabzon'dan milletvekili seçildi.¹⁰³ Milletvekilliği sonrasında müfettişlik mesleğini devam ettirdi. Kısa bir süre İstanbul Atatürk Kız Lisesi'nde Tabiiye Öğretmenliği yaptı. Bu görevde iken emekliye ayrıldı. 22 Haziran 1985'de öldü. İstanbul'da Feriköy mezarlığı'nda toprağa verildi.¹⁰⁴

¹⁰³ Seniha Hızal; Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 973.

¹⁰⁴ İhsan Güneş; a.g.e. s.728.

16- Hatice ÖZGENER

Çankırı-990

1865'te Selanik'te doğdu. Hususi eğitim aldı. Daruleytan Müdürlüğünde müteaid olarak çalıştı. 1935 seçimlerinde Çankırı'dan milletvekili olarak seçildi.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Hatice Özgener, Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 990.

17- Sabiha GÖKÇÜL (ERBAY)

Balıkesir-883

1900'de Bergama'da doğdu. Yüksek tahsilini İstanbul Darümuallimat ve Darümuallimat-ı Aliye'de tamamladı. Adana ve İzmir'de Kız Liseleri'nde edebiyat muallimliği yaptı. 1935 seçimlerinde Balıkesir'den milletvekili seçildi.¹⁰⁶

1 Mart 1935'te Meclis'e katıldı. 7 Mart 1935'te tutanağı onaylandı. Sabiha Gökçül, Fevkalâde ve Birinci Toplantı Yılında TBMM Riyaset Divanı Katipliği, üç toplantı yılında da Gümrük ve İnhisar Encümeni üyeliği ve katipliği üyeliğinde bulundu.

VI. ve VII. dönemler de Samsun'dan milletvekili seçilen Sabiha Gökçül, milletvekilliğinden sonra Edebiyat Öğretmenliğine devam etti. 9 Ekim 1948'e kadar bu görevde çalıştı ve daha sonra emekliye ayrıldı.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Sabiha Gökçül; Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 883.

¹⁰⁷ İhsan Güneş; a.g.e. s.91.

18- Fatma MEMİK

Edime-899

1903'te Safranbolu'da doğdu. İlk ve orta tahsilini Safranbolu ve İstanbul'da tamamladı. 1923'te İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi. 1929'da bu fakülteden mezun oldu. 1931'de Guruba Hastanesi'ne asistan olarak atandı. 1935'te Gureba Hastanesi'nin şefliğine getirildi. C.H.F'da Eminönü Kaza Merkezi Heyeti İdare asıl üyesi olarak görev aldı. 1935 seçimlerinde Edime'den milletvekili seçildi.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Fatma Memik, Tercüme-i Hal Kağıdı, T.B.M.M. Arşivi, Şahsi Dosya No: 899.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLK KADIN MİLLETVEKİLLERİNİN TÜRKİYE BÜYÜK BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDEKİ FAALİYETLERİ

A. DIŞ POLİTİKA İLE İLGİLİ FAALİYETLERİ

1. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile İlgili Faaliyetleri

“Arkadaşlarım, öğleden beri büyük bir salahiyetle, güzel bir lisanla öve öve bitiremedikleri ve yine hakkıyla övemedikleri dış siyasetimiz Montrö’de yine büyük bir zafer kazandı. Bu zafer dolayısıyla, 13 seneden beri açık kapılarımız artık düşmana, herkese karşı kapanmış bulunuyor ve Türk’ün kolu Mehmetçikte yine orada bekçilik ödevini eline almış bulunuyor. Mehmetçiğin bu ödevi nasıl başarabileceğini benden iyi siz ve sizden iyi de bütün dünya bildiği için buna bir şey ilave etmeyeceğim.

Yalnız bu on sene içinde bir lahza tavakkuf etmek istiyorum. Bu on üç sene içinde yurdun her alanında daima düzenler görülüyorken her sahada umran hareketleri ile her yer benziyorken yalnız milletin içini zaman zaman kemiren bu acıyı, bu sızıyı içinde tutamayıp da dışarı vuranlar ve hükümetten sual soranlar az değildi.

Arkadaşlarım, yurdun korunması meselesini üzerine almış olan Cumhuriyet Hükümeti’nin de bu husustaki hassasiyeti daha kuvvetli ve derin idi. Lozan savaşında açık kalan gediği herhangi bir şekilde kapamak için General İsmet İnönü 13 sene içinde belki 3 gece rahat uyuyamamıştır. Fakat işaret verilmemiştir. Dünyanın en büyük adamı ve bizim Atamız henüz işaret vermemişti.(Alkışlar) nihayet o işaret verildi. Dost, düşman bütün dünyanın takdir ve hayranlığı önünde boğazlar işi istediğimiz ve dilediğimiz gibi halolundu. Arkadaşlarım, bu mes’ud imza gününde aralarında bulunduğum yurttaşlarım Ulu Öndere ve hükümetimize karşı duyduğu sevgi ve saygıyı onun lisanı ile tıpkı onun gibi anlatabilsem bahtiyar olurum. Fakat ne mümkün. Yalnız onun heyecanı ile diyorum ki kayıtsız ve şartsız müstakil, milli mukadderatına hakim Atatürk ülkesinin hür ve mes’ud çocukları, biz tam bir emniyet içinde

gönlünüzde sevgi ve saygı ile yaşayan Atamızın, yolunda ve izinde giderken bize her iyi şeyi veren ve başımızı göklere erdiren Ulumuz Atatürk'ün, Türk milletinin başından eksik olmamasını her gün, her saat temenni ederiz.

Arkadaşlarım; Montrö zaferi yalnız Türk'ün değil, yanı zamanda sulhun da bir zaferi olmuştur. Dünya emniyetinin anahtarlarını ancak sulh sever Atatürk çocuklarına emniyet edebileceklerine dair bu son müzakereler esnasında ne güzel sözler duyduk, ne güzel yazılar okuduk. Filhakika bunlar milletimin, asil ırkımın hakiki varlığının ifadesinden başka bir şey değildi. Fakat her vesile ile bu varlık üzerinde, bu hakikat üzerinde bütün dünyanın dikkat nazarına çeken İnönü Hükümetine en büyük saygı ve sevgilerimi izhar ederken, bu kürsüden sizin yüksek şahsiyetinizde bütün Türk milletini kutlar ve arkadaşlarımla dediği gibi, (Ne Mutlu Türk'üm Diyene) diye haykırıyorum!¹⁰⁹

Boğazlar konusunda görüşlerini belirten kadın milletvekillerinden biri de Benal Arıman'dır. Benal Arıman'ın boğazların tabii olacağı usule dair mukavelenamenin yerine kaim olmak üzere Montrö'de imza edilmiş bulunan yeni mukavelenamenin tasdikine dair kanun münasebeti ile ilgili sözleri; "Sayın arkadaşlarım, bu güzel konuşan hatiplerden sonra, benim buraya çıkarak söz söylemek istekliğimin ne kadar büyük cüret olduğunu biliyorum. Fakat ne yapayım ki, ben de bugün göğsümü iftiharla kabartan, kalbimi coşturan sonsuz minnet ve şükran duygularımız ifade etmek istiyorum. Ben de bugün önümüze açılan bu parlak tarih sahifeleri karşısına duyduğum sonsuz kıvancı, nihayetsiz heyecanı burada cihana göstermek, anlaşıyor istiyorum.

Arkadaşlar ne mutlu bize ki Atatürk'ün asrında yaşıyoruz. Onun tarihlere nur verecek olan büyük dehasını ışıkları ile aydınlanan yollarda yürütüyoruz. Türk çocukları tarihimizi okurken bu asırda yaşayanlara imrenecekler, bizlere ırpta edecekler. Büyük önderimizin, Kıymetli İsmet İnönü kabinesinin bugün bize hediye ettiği Montrö Zaferi, dünya tarihinin bir dönüm yeri olacaktır" demiştir.¹¹⁰

2. Hatay Meselesi İle İlgili Faaliyetleri

Meclis'te dış politika meseleleri görüşülürken kadın milletvekillerimizin söz aldığı bir meselede Hatay meselesidir. Hatay anlaşmazlığını çözmek için yapılan görüşmeler sonunda 8 Eylül'de 1936 Milletler Cemiyetine, 9 Ekim 1936'da Fransa'ya bir nota vererek Türkiye, Hatay üzerindeki görüşünden bahsetti. Bir süre sonra 24 Ocak 1937'de "Hatay iç işlerinde bağımsız, dış işlerinde Suriye tarafından idare edilecektir" kararının alındığı görüldü. Bu karar Türkiye'de tepkiyle karşılandı ve Meclis'te konuya ilişkin görüşmeler başlatıldı.¹¹¹

¹⁰⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 31.7.1936, I., 88, c.I, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1944, s. 324-325.

¹¹⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 31.7.1936, I: 81, C 1, s. 321.

¹¹¹ Layla Kaplan; a.g.e., s. 220.

Nakiye Elgün'ün Hatay muvaffakiyetinden dolayı açılan münasebetiyle ilgili sözleri; "Öz Türklüğün kaynağı olan Türk Cumhuriyeti'nden Hatay'a hitap ediyorum ve onların kadınlarından, kızlarından diliyorum ki, daima Türk kadını olduğunu, Türk Cumhuriyeti kadınları gibi ve onların eserine itiba ederek onların yolunda giderek, onlar gibi memleket için ölmeyi bilerek, onlar gibi sulh için çalışarak, onlar gibi medeniyette pişva olmayı daima göz önünde tutarak yürümelerini, bugün Türk milletinin en büyük makamı olan bu kürsüden hem tavsiye ediyor ve hem bu günlerin tahakkuk edeceğini umut ediyorum. Çünkü kanımda Atatürk'ün işaret ettiği gibi Türk kadını mevcuttur" demiştir.¹¹²

Hatay meselesi ile ilgili görüşlerini belirten bir diğer kadın milletvekili de Seniha Hızal'dır. Genel Kurul'da 1938 senesi Hariciye vekaleti bütçesi dolayısıyla yaptığı konuşmada şunları söyledi; "Arkadaşlar, Hatay meselesi milli davamızda biridir. Bu meselelerin bütün Türk'ün kalbinde kopardığı heyecan, bugün Meclis'te bir fırtına halini almış olduğunu gördüğümünden, hiç kürsüye çıkmak ve söz söylemek itiyadında bulunmadığım halde bu heyecanın tesiri ile huzurunuzda gelmiş bulunuyorum. Uzun söyleyecek değilim. Yalnız şu noktayı işaret etmek istiyorum. Bu da Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı günden beri etrafında ve kendilerinin çizdiği yolda kadının da beraber bulunduğunu bu kürsüden söylemek bahtiyarlığına ermiş bulunduğumu arz etmektir. Bu münasebetle Hatay meselesinde de her milli davada olduğu gibi, kadın erkekle beraber olduğumuzu bir kere daha tekrarlayarak huzurunuzdan ayrılıyorum" demiştir.¹¹³

İzmir milletvekili Benal Arıman (İŞTAR) da Hatay meselesi ile ilgili görüşlerini Meclis'te dile getirmiştir. Benal Arıman'ın sancağın mülki tamamiyetine ve Türkiye – Suriye hududunun teminine dair muahedelerin tadiline dair münasebetiyle ilgili sözleri; "Aylardan beri cihan efkarı umumiyetini şiddete alakadar eden Türk Hatay davası, nihayet aradaki kardeşlerimizin haklarını e istiklallerini kazanmalarıyla neticelendi.

Biz ne mesud fanileriz ki arkadaşlar; büyük tarihin (Hatay) bu altın sahifelerinin yazıldığı günlerde yaşıyoruz.

Münkeriz Osmanlı İmparatorluğu şu ve bu imtiyazlarla kendi yurttaşlarının izzeti nefislerini ve haklarını ayaklar altında çiğnetirken, Atatürk, İsmet İnönü hükümeti, hudutlarının dışındaki kardeşlerinin bile hak ve istiklal davalarını demir iradesiyle başarıyor. Bütün Türklerin halaskarı olan Büyük Türk, elbette ki yurt haricindeki Türkleri de kurtaracaktı ve kurtardı.

Bundan sonra, ihtiyar nineler uykusuz geceler geçirmeyecek, genç kızlar göz yaşını dökmeyecektir.

Bundan sonra, Hatay anaları, onun büyük adını beşikteki yavrularına terennüm edecek, onun yüksek başı, tükenmez asırların üstünde güneş gibi kalplere ışık verecek" demiştir.¹¹⁴

¹¹² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 29.1.1937, İ: 30, C II, s. 219.

¹¹³ İhsan Güneş; a.g.e., s. 727.

¹¹⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi,, 14.6.1937 İ: 76, C I, s. 806.

B. EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDAKİ FAALİYETLER

1. Eğitimin toplum hayatındaki önemine ilişkin faaliyetler

Eğitim toplumun var olması için en gerekli ihtiyaçtır. Muasır medeniyet seviyesi ancak sağlam bir eğitim politikası ile gerçekleşebilir. Kadın milletvekilleri toplum hayatı için önemli olan eğitim konusu ile de yakından ilgilenmişlerdir. Türk çocuklarına iyi bir eğitim verilmesi için eksikliklerin giderilmesi gerektiğini kürsüden dile getirerek eğitim sorununa çözüm bulmaya çalışmışlardır.

Türkan Örs, Maarif Vekaleti bütçesi dolayısıyla yaptığı konuşmada şunları söyledi:

“Bir sene evveline kadar içinde bulunduğum ilk ve orta tedsisata aîd olan ihtiyaçlardan bahsedeceğim. Hepimiz biliriz ki, ilk mekteb hocası, çocuğu hem terbiye eder hem de okutur. Okutması şu şekilde olur: Devletin kendisine verdiği programı takib eder ve ilim diye neleri telakki ediyorsak onları çocuğun yaşı ile ve seviyesi ile mütenasip olarak ilk mekteb çocuğuna öğretmeğe çalışır. Bundan başka ilk mekteb hocasının terbiye vazifesi vardır. Yani çocuğa dilini öğretir, çocuğu ahlâklı, vicdanlı yapmak için muhtelif vasıtalarından istifade eder. Sonra bir de çocuğun bedii zevki ve terbiyesi için çalışır. Bunların müfredatını huzurunuzda anlatmayı lüzumsuz görüyorum. Aynı zamanda çocuğun medeni bir insan gibi yaşamasını, giyinmesini ve konuşmasını temin eder.

Acaba, ilk mektepler bu vazifelerinde muvaffak oluyorlar mı? Bunu anlamak için ilk mektepten gelen orta mektep çocuklarına bakmak lâzım gelir.

Orta mektebe geçen çocuklar için, orta mektebi hocaları ile samimi olarak görüşüldüğü takdirde, maalesef memnun görünmüyorlar. Çünkü ilk mektebden çocuk, kâfi derecede hazırlanmış olarak gelmiyor diyorlar. Bunun sebebi, hepimiz bilirsiniz ki ilk mektebe beş senedir,

Birinci, ikinci ve üçüncü senelerde tedricen program yükseliyor ve bu sınıflarda dersler muntazam okunuyor. 4 üncü sınıfa geçince orada en zeki çocuklar bile şaşırıyorlar. Çünkü 4 üncü sınıf dersleri çok yüküldür. Bu sınıfın programları fevkalâde yüküldüğündan çocuklar dersi anlayamıyor. Bu şeriat altında yavaş yavaş vaziyete İntibak ediyor, sonra beşe geçiyor. Beşte de aynı şekilde yine anlamıyor. Anladığı kadar bu şekilde alacağımı alıp imtihan edildikten sonra beşten de mezun oluyor. Beşinci sınıf talebesi ciddi olarak imtihan edilirse maalesef muvaffak olamazlar. Bunlar nispetle geçmiştir. Programın bu derece yüküldü olması sebebi de şudur: Evvelce altı sene olan ilk mektepler beş seneye indirilmiştir. Bu indirilişin neticesi, açıkta kalan dersler son iki seneye yedirilmiştir. Fakat kâfi derecede hazmedilecek şekilde yerleştirilmemiştir. Sebeplerini anlamıyorum. Ancak ilk mekteplerde, bir iki veya üçüncü senelerde mütecanis ve tedrici surette yükselen tahsil dört ve beşe gelindiği zaman birdenbire ağırlaştığı için çocuğun bu son iki sene dersini hazmetmesine ihtimal yoktur.

Çocuk orta mektebe girdikten sonra bir şaşkınlık devresi başlar. Hocalar mütemadiyen kendisinden şikâyet eder. Çocuk vaziyete güçlkle ve yavaş yavaş intibak edebilir.

Terbiye işine gelince, çocuklarımızı idealimize uygun bir halde yetiştirmiş olduğumuzu iddia edemeyiz. Çünkü hocaların da bunun için kâfi hazırlığı yoktur. Daha doğrusu böyle bir hazırlık yapmak üzere uğraşmaya vakit bulamaz, ilk mek-teb hocası günde yirmi saat uğraştıktan sonra fırsat bulursa kaçıp başını dinlendirmek istemektedir. Bilhassa büyük şehirlerden uzak köy ve nahiyelerde, muhitin fakirliği yüzünden hocalar tamamile köylüleşmiştir. Tabii köylü için bundan, fena bir şey kastetmediğimi anlarsınız. Muallim bu dar muhitin tesiri altında, terbiyesiyle, tahsiliyle meşgul olacağı talebeyi yükseltmeyecek bir hale gelmiştir. Memlekette olan yenilikleri takip etmez, kendisinde okutmak ve okumak zevki kalmamıştır. Çünkü yeni bir şey görmemektedir. Köyde kendi seviyesinde ve daha yüksek adam bulunmadığından terakki yerine daima aşağı gider, bu itibarla bu hocanın çocuk terbiyesinde âmil olması güçtür. Bu sebeple hocaların uyandırılması ve köy muhitine ulaşarak, umumi cereyanlardan habersiz kalmaması için meselâ, senenin muayyen zamanlarında onları büyük şehirlere getirmek, kurslara tâbi tutmak, yeni tedaris ve terbiye sistemleri meşgul etmek lâzımdır. Şüphesiz ilk mektep hocası pedagoji, psikoloji okumuştur. Fakat bununla beraber zamanın gidişine ayak uydurmakta geri kalmıştır. Zannediyorum ki büyük bir malî fedakârlığı da icab ettirmeyen bu tedbir sayesinde kısmen arzumuzna nail olmak mümkündür.

Orta mekteplere gelince: Orta mektep talebesi ilk mektep talebesinden daha bahtiyar değildir. Şu itibarladır ki programlar bir silsile takip edilerek aynı şekilde tanzim edilmemiştir. Bu nispetsizliği gidermek için bu sene üç defa imtihan programı değiştirilmiştir. Son bir talimatname ile de bazı derslerden talebenin imtihana tâbi olmayacağı bildirilmiştir. Meselâ, fizikte saret, mihanik, elektrik, ziya bahislerini okudukları halde, meselâ elektrikten imtihan edilerek ziyadan edilmeyeceklerdir. Bu tedbirle, programlardaki hataların tamiri ümit ediliyorsa bilmem ne dereceye kadar doğrudur.

Orta Mekteplerde Terbiye İşii

Orta mektep terbiyesi, idare işleri ile alâkadar olan müdürle onun iki muavininin elindedir. Müdür kırtasyeden başını kaldıracak bir vaziyette değildir. Meselâ İstanbul Kabataş lisesinde ve İstanbul Kız ve Erkek liselerinde, ki talebe yekünü 1 200 ile 1 500 arasındadır. Bu mekteplerin bir müdürle iki muavini vardır. Müdürü hariç tutarsak diğer iki muavin ne kadar gayret etseler bu kadar kalabalık arasında, bütün hüsnü niyetler ile çalışsalar ancak inzibatı temin ederler. Fakat askerî bir İnzibat temin etmek, çocukları yanyana dizerek mum gibi dikmek ve yerinden kıpırdatmamak, konuşurmamak, çok modası geçmiş bir usuldür. Çocuk bu suretle terbiye olunmaz. Hatta yenilik âleminde müfettişler bu suretle hareket eden hocaların aleyhinde rapor verirler. Bizim memleketimizde yapılan işler bundan fazla değildir. Müdür, tabiatile meşgul olamaz. İş hocalara kalır. Fakat hocalar ancak elli, altmış dakikalık dersi takrir edebilir. Başka bir şey yapamaz. Çünkü başka yerlerde de dersi vardır ve programı sene nihayetinde bitirmek zaruretindedirler. Onun için çocuklarımız muâşeret kanunlarına vâkıf değildirler. İnsanlık ve siyasi akide hakkında bir şey bildikleri yoktur. Çünkü gösterilmiş değildir. Bu itibarla orta mekteplerde terbiye işine çok ehemmiyet vermek lâzım gelir. Bu da orta mektepte hoca olanları İyi hazırlamakla mümkündür. Çünkü bu muallimlerin hem vakti yoktur, hem de pedagoji ve psikoloji bilmezler. Orta mektepteki hocalar ya mülkiyeden mezundur veyahud Üniversitenin riyaziye ve fizik ve sair kısımlarından mezundurlar. Fakat hiç birisi Yüksek muallim mektebinden çıkmadıkları için pedagoji kısmından çıkanlar müstesna olmak üzere, pedagoji bilmiyorlar.

Bunlar, üzerinde işlediği insanın tabiatı, naturası, mahiyeti hakkında hiç bir fikre sahip olmadıklarından, en gayretlileri dahi, çocuk idaresini bilmezler. Mutlaka hocanın psikoloji ve pedagoji bilmesi şarttır. Binaenaleyh Üniversitenin hangi şubesinden çıkarsa çıksın, muallim olmak için onları kurstan geçirmek lâzımdır. Geçenlerde bilmünasebe öğrendim ki kanunda bunun yeri varmış. Fakat bu madde bu güne kadar asla tatbik edilmemiş. Hiç bir kimse pedagoji şubesinden mezun olmadığı halde intihandan geçirilmiyor ve keza bu hocalar toplanıp ta, bir araya getirilip te yeni vazifelerini daha şuurlu bir şekilde yapmaları için tedbirler alınmıyor. Bu itibarla hocalar bu hususta yaya kalmış oluyorlar.

Bir de hususi mektepler meselesi vardır. Memleketimizde, bilhassa çoğu İstanbul'da olmak üzere birkaç hususi mektep vardır. Bu mekteplerin vaziyeti hakkında söz söylemek için şunu hatırlatmak isterim.

Her sene birinci ve İkinci tahriri yoklamalardan sonra resmî mekteplerden hususi mekteplere bir akın başlar. Bunun sebebi aşîkârdır. Çünkü o mekteplerde çocuklar gayet kolay sınıf geçerler. Bu suretle Türk çocuğu lâıyk olmadan, çalışmadan memleketin mukadderatına karışmak ve liselerden mezun olmak hakkını alıyor” demiştir.¹¹⁵

2. Türk Kültürü'nün Toplum Hayatındaki Önemine İlişkin Faaliyetleri

Gençlerin eğitim kurumlarında bilginin yanında bir takım toplum kurallarını da öğrenmeleri gerektiğini ifade eden kadın milletvekilleri bu konuda görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

Meliha Ulaş'ın vekaleti 1937 yılı bütçesi dolayısıyla söz aldı ve şunları söyledi:

"Sayın arkadaşlar, kültür sahamızın mekanizması durumu yollarından söz söyleyecek değilim. Sayın vekilimizin büyük çalışmaları ve himmetleriyle bunun her sene daha ileri yürüdüğünü görüyoruz. Temas edeceğim nokta senelerden beri tecrübelerimle büyük noksanlığımı hissedip gördüğüm 'İçtimâî terbiye', kültürle, verilecek içtimâî bilgilerdir.

Bu gün çocuklarımız, gençlerimiz bir çok bilgilerle yetişiyor. Fakat, ona destek olan ve hayatın her durumunda rastlayacağı bir çok muâşeret bilgileri noksan kalıyor. Ta yemek masasından tiyatro, sinema salonlarına kadar günün her saatında ve her yerinde bu boşluğun menfi izlerini görüyoruz. Arkadaşlar teessüfle şunu söylüyorum ve sizler de her zaman şahid oluyor, görüyorsunuz ki bu muâşereti içtimâî bilgileri çocuklarımıza öğretmediğimizden onlar büyükleri saymasını, sokakta yürümesini, otobüs, tramvayda durmasını, Halk evleri, konser, tiyatro, sinemalar ve müsamereler gibi umumî yerlerde oturmasını, konuşmasını, gülmesini bilmiyorlar. Büyük Cumhuriyetimizin genç ve müdrük nesline, her gün biraz daha yükselen gençliğine artık bu mühim bilgilerin verilmesi zamanı çoktan gelmiştir. Bu bilgi ve yetiştirme hiç şüphesiz aile kucağından başlarsa da ve ailenin burada mühim rolü varsa da, gerek terbiye, gerek yurd sevgisi ve gerek içtimâî bilgiler kaynağı olan okullarımızda bunun işletilmesi, tekâmülü, devamı şarttır. Okullarımızda öğretmenlerimiz, bu noksanlar üzerinde ancak fırsatın verebildiği pek az bir zaman içinde meşgul oluyorlar. Fakat bunun kâfi gelmediğini bu gün görüyoruz. Sayın Kültür bakanımızdan yaşama için ve yaşamamın tamamlayıcısı olan bu içtimâî muâşeret bilgisinin ders şeklinde programa konulmasını dilerim.

¹¹⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 26.5.1936, İ: 68, C II, s. 239.

Arkadaşlar, Hayatta alınacak intibalar ilk çağlardadır. Onun için yine tekrar ediyorum, Sayın vekilimizden temennimi derece derece ilk okullardan başlayarak bütün devrelerde programa konulmasını bekler ve dilerim"¹¹⁶

C. SAĞLIK VE SPOR ALANINDAKİ FAALİYETLERİ

1. Sağlık Personeli Yetiştirilmesi ve Sağlık Kuruluşlarının Açılması İle İlgili Faaliyetleri

Kadın milletvekillerimiz toplumun önemli sorunların biri olan sağlık sorunu üzerinde de durarak çözüm önerileri getirmişlerdir. Huriye Baha Öviz, doktor ve sağlık personeli yetiştiren okulların açılmasını isteyen konuşmasında, nüfus artışını teşvik ederken, sağlıklı çocukların yetiştirilmesini sağlayacak çocuk bakıcılarının yetiştirilmesine dikkat çekmiştir.¹¹⁷

Huriye Baha Öviz'in Ankara'da bir tıp fakültesi tesisi hakkındaki kanun münasebetiyle ilgili sözleri; "Yurdumuzun her tarafında iyi şeriatla çalışan güzel hastanelerimiz vardır. fakat bunların içinde vakıfhane yardımıyla doktorun bir muavini ve ızdırıp içinde kıvranan bir hastanın müşfik bir hemşiresi olacak iyi hasta bacılarımız yoktu.

Varsa da bunlar pek azdır. Bir çok hastanelerde mektep görmemiş, cahil bir takım kadınlar istihdam edilmektedir. Bunlar fennin emrettiği prensip dahilinde çalışmayı bilmediği gibi hastalara karşı nasıl hareket edeceklerini de bilmezler. Gerçi Kızılay'ın İstanbul'da bir hasta bakıcı mektebi vardır. fakat bu mektepte yetişen kızlarımız miktar itibariyle az oldukları için ancak yurdun birkaç hastanesinde çalışmaktadırlar ve bunların çalışmadığı yerlerde boşlukları acı bir surette hissedilmektedir. Geçen sene Kızılay kongresinde sayın sıhhiye vekilimiz Ankara'da bir hasta bakıcı mektebi açacaklarını vaad etmişlerdir. Acaba bize bu hususta bize müjde vermek lütfunda bulunurlar mı? Bundan başka gözümüzün önüne bir boşluğu daha serpmek isterim. Bu da çocuk bakıcı mektebidir. Doğan çocukları yaşatmak ve onlar arasında görülen ölüm vakalarının önüne geçerek nüfusumuzu çoğaltmak istiyorsak bu mektepte mutlaka kurulmalıdır.¹¹⁸

Edirne milletvekili Fatma Memik, tıp fakültelerinin açılması ve sağlık personelinin yetiştirilmesi hakkında bir konuşma yaparak, ülkedeki sağlık işlerinin Cumhuriyet ile canlandığını belirtmiştir.¹¹⁹ Fatma Memik'in Ankara'da bir tıp fakültesi tesisi hakkındaki kanun münasebetiyle ilgili sözleri;

¹¹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi,, 26.05.137, İ: 65, c:I, s. 252.

¹¹⁷ Leyla Kaplan; a.g.e., s. 86.

¹¹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 2.6.1937, İ: 70, C I, s. 41.

¹¹⁹ Leyla Kaplan; a.g.e., s. 215.

“Memleketimizde sıhhiye teşkilatı kanunu pek eski olmakla beraber buna geniş tatbik sahası veren ancak Cumhuriyet olmuştur. Daha önce ve yorulmak bilmez mesai neticesi ile Türk hekimliği adeta daimi bir savaş neticesi olarak kendi kudretiyle kendi varlığını korumuştur. Fakat, himaye görmemişti. Cumhuriyet Hükümeti, devlet teşkilatı yanında sıhhi teşkilata da yüksek bir yer ayırdı ve onun bir tek başarıcısı olan sayın Sağlık Bakanı'nı da başına getirdi. Mesleğe asıl disiplini koyan ve hastaneleri en modern teşkilata kavuşturan Sayın Sağlık Bakanı'mızın bu teşkilatın başına gelmesiyle devlet bütçesinden her yıl biraz daha fazla pay almış, bilhassa şu son yıllar içinde gerek mücadele ve gerek umumi hıfzısıhha noktasında her gün biraz daha şahlanarak hızlı bir yol almaya başlamıştır. Metodik bir çalışmayla beraber bir yandan da hekimler bu kanunla teri ve istihdam edilmektedir. Seneden seneye artan ve daimi ilerleme halinde bulunan tıp aleminin mütehasıs hekimlerinin, 1452 sayılı Teadül Kanunu'nun tatbikinden itibaren terfileri mümkün olamıyordu. Senelerce çalışmış ve hayatın bin bir güçlüğüyle karşılaşmış bulunan bir hekim ancak bir dereceye kadar gelebilir, ondan sonra tek derece kabul edilmiş olmasından dolayı terfi imkanı bulunamazdı. Bundan dolayı, bir kısmı da memuriyetten ayrılmaya mecbur olmuştur. İşte bunun içindir ki, zaten sayıları az olan bu hekimlerin sayısı daha da azalıyordu. Türk hekimlerini emin bir istikbale yürütecek olan bu kanunu kabul edecek yüksek komutaya ve bunu hazırlayan sayın Sağlık Bakanı'mıza meslektaşların olan Türk hekimleri namına derin minnet ve şükranımı huzurunuzda yüksek kürsüden arz etmeyi bir borç bilirim.”¹²⁰

Esmâ Nayman'ın da sağlık ve nüfus konusunda önemli görüşleri vardır. Esmâ Nayman'ın sıhhat ve içtimai muavenet vekaleti bütçesinin müzakeresiyle ilgili görüşleri; “Arkadaşlar, hepimiz çok iyi biliriz ki bir milletin en aziz sermayesi, en kıymetli varlığı nüfustur. Nüfus meselesi bir hayat meselesi olunca pek kolay anlaşılır ki; nüfusun adetini çoğaltmak ve sonra efradı her manasıyla terbiye ve takviye etmek vazifesi, hıfzısıhha ve içtimaiyat, hatta siyaset ile meşgul olanlar için ne büyük ülkü halini alır”.

“Fihakika, bugün her ileri millet, nüfus siyasetini büyük bir ehemmiyetle karşılaşmış ve bu büyük milli sermayeyi çoğaltmak için her vasıtaya başvurmuştur. Aziz ve yüksek Cumhuriyet siyaseti tatbikatta başlıca iki esasa dayanır, bu esaslar herkesçe malumdur. Birincisi, çok çocuk dünyaya getirmek, ikincisi de doğanları ölümden kurtarmak, bilhassa sağlam büyütme.”

“Şimdi bir nokta daha kalıyor; bahsettiğim bu ülküye varmak için acaba ne yapmalı? İptida şimdiye kadar bu sahadaki milli muvaffakiyetimizi kısaca gözden geçirelim. Sayın Sağlık Bakanlığı'nın yorulmak bilmez faaliyet ve himmetiyle yurdun hayli köşesinde bir çok mühim müesseseler kurulmuştur. Mesela Doğum ve Çocuk Bakım Evleri, Sıhhat Merkezleri, numune hususi idareleriyle belediyelere, Süt Çocuğu Muayene ve Müşavere Evleri, süt damlaları kurulması vazifesi verilmiştir. Kızılay'ın hasta bakıcı mektebi, Çocuk Esirgeme Kurumu, Ana Kucakları, Süt Damlaları vs. malum olduğu üzere bu kurumların memleket içinde malum kolları mevcuttur. Ancak yurdumuzun bugünkü ve hususıyla yarıncı ihtiyaçları

¹²⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 09.06.1936, İ: 76, c:I, s. 129.

ve nüfusumuzun az vakitte çoğalması bakımından, daha görülecek bir çok işler ve yapılacak büyük ödevler olduğunu bir dakika dahi unutmamalıyız¹²¹

2. Sporun Toplum Sağlığı Üzerindeki Etkilerine İlişkin Faaliyetleri

Mihri Pektaş, sporun gençler üzerindeki etkilerine değinerek beden ve ruh sağlığı düzenlemedeki önemine değinmiştir.¹²² Mihri Pektaş'ın Beden Terbiyesi Kanunu ile ilgili sözleri; "Türk'ün sporcu olduğundan hiç şüphemiz yoktur. Sonra bunun ihmal edildiğine hepimiz müttetikiz. Son senelerde spor faaliyeti, çoktan beri tıkanmış bir oluğun açılması gibi su gelişi güzel akmış, başı boş, intizamsız devam etmiştir. Bir aralık zannediyorum, gençlerimize, spor namına yanlış fikirler verilmiştir. Benim bilhassa üstünde durmak istediğim cihet budur. Spor dendiği vakit her şeye rağmen kırarak, dökerek birincilik kazanmak mevzubahis olmamalıdır. Spor kelimesi; bir oyunda bütün kaidelere riayet ederek güzel oynamak, efendice oynamak ve neticede bazen efendi gibi kaybetmek, bazen efendi gibi kazanmaktır. Yoksa her ne olursa olsun kazanmak, katiyen değildir. Spor bilhassa gençler arasında tesanütü yaratmak, beraber çalışmak ve neticeyi beraber kazanmaktır; mesuliyete beraber yüklenmek, sevinci ve zaferi paylaşmak demektir.

19. asrın sonlarında çok romantik ve bir az marazi derecede hassas santimental olan Avrupa'ya sporu İngilizler getirmiş ve tekrar canlandırmışlardır. Şimdi olimpiyatları düşünecek olursak görürüz ki, İngilizler hiç kazanmazlar ve bundan ne müteessir olurlar; ne de utanırlar, bana öyle geliyor ki kendi nokta-i nazarlarınca sporun asıl manasını anlatmış olmak için bunu, birazda bililtizam yaparlar. Türkler haddi zatinde sporçudurlar. Bütün manasıyla sportmendirler, oyunların en, çetini ve en amansız olan harp oyununu çok güzel oynarlar, Türk'ün bütün düşmanları da kabul etmişlerdir ki, Türk harp oyununu efendi gibi oynar, efendi gibi kaybeder ve efendi gibi kazanır.

Binaenaleyh hükümetimiz bu yeni teşkilatı kurarken, kendilerinden bilhassa rica ediyorum, sportmenliğin ne olduğunu çocuklarımıza tekrar öğretsinler. Güzel, dürüst ve efendi gibi oyun oynamanın esasını çocuklarımıza lütfen öğretsinler. Benim ricam bundan ibarettir."¹²³

¹²¹Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi , 25.05.1937, I:64, c:II, s. 230.

¹²² Leyla Kaplan; a.g.e., s. 213.

¹²³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi,, 29.6. 1983, I: 83, c:II, s. 487.

SONUÇ

Kadın toplumun aynasıdır. Toplumun her alanda başarıya ulaşması ancak kadını sosyal ve siyasal alanda etkili kılmakla mümkün olur. Türk kadınının sosyal hayatı dönem dönem farklılık gösterir. Bu daha çok etkileşim içerisine girdikleri kültürden kaynaklanır.

Orta Asya Türk tarihinde, kadın hayatın her alanında etkindir. Hakan'ın yanında yer alır. Devletle ilgili alınacak kararlarda görüşlerine yer verilir. Türk'lerde İslamiyet'in kabulüyle beraber kadının sosyal hayatında da önemli değişimler başlar. Bu değişimde Bizans ve İran sosyal yaşantısının içine girer ve bununla beraber kadın sosyal hayattan yavaş yavaş soyutlanmaya başlar.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde her alanda görülen gerileme kadın hayatında da görülür. Ancak, 1839'daki Tanzimat Fermanı her alanda yeniliklerin başlangıcı olduğu gibi değişimler Meşrutiyet döneminde de hız kazanır. Genç Türkler, özellikle kadının eğitimde fırsat eşitliğini ve üretimde etkinliğini savunur ve kadınların sempatisini kazanır. Meşrutiyet döneminde kadının sosyal hayatını düzenleyecek kanunlar düzenlenir. Aile Kanunnamesi ile Evlilik ve Miras konusunda yeni düzenlemelere gidilir.

Kadının Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde çalışma hayatına girmesinin en önemli sebebi, savaşlar nedeniyle erkek nüfusun azalması ve iş gücüne olan gereksinimdir. Kadın bir anlamda erkeğin boşalttığı yeri doldurur.

Türk kadınının sosyal ve siyasal hayatındaki köklü değişiklikler Cumhuriyet döneminde gerçekleşti. Kadınlara 1930'da Belediye seçimlerine katılabilme hakkı verildi. 4 Aralık 1934 yılında ise seçme ve seçilme hakkı tanınarak kadınların siyasete katılması sağlandı. 1935 yılında yapılan genel seçimlerde V. Dönem milletvekili olarak 18 kadın milletvekili Meclise girdi. Bu milletvekillerinin çoğu Milli Mücadele'de görev almış veya dönemin seçkin, eğitilmiş, batı kültürünü benimsemiş kadınlardı. Eğitilmiş kadınlardan seçilen kadın milletvekillerimiz arasında bu özelliklerin dışında olanlar da vardı. Hatı Çırpan (Ankara) köy kökenlidir ve diğer milletvekillerinden farklı bir eğitim seviyesindedir. Kendisi okumayı yazmayı sonradan öğrenmiştir. Diğer bir milletvekilimiz Şekibe İnel'de çiftçilikle uğraşmıştır.

İlk kadın milletvekilleri Meclis'te çok aktif bir rol oynamamışlardır; ancak bunlar tümüyle sessiz de kalmamışlardır. "Eğitim, Sağlık, Kültür, Kadın Hakları ve Dış Politika" konularında söz alarak görüşlerini belirtmişlerdir. Meclis'te söz olarak muhalefet yapan kadın milletvekillerinin sayısı çok azdır.

Daha sonraki dönemlerde çok partili hayata geçilmesine rağmen Meclis'e giren kadın milletvekili sayısında büyük bir azalma yaşandı. Kadın siyasetten büyük ölçüde uzaklaştı. Bu uzaklaşmanın temelinde siyasetin bir erkek işi haline getirilmesi, siyasette her şeyin mübah sayılması gibi nedenler vardır. Siyasi kirliliğin ortadan kalması ve daha duyarlı bir siyaset yapılması kadınların siyasette var olması ile mümkün olacaktır.

BİBLİYORAFYA

I-ARŞİV BELGELERİ

- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi 877 No'lu Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 969 No'lu, Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 990 No'lu Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 868 No'lu, Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 913 No'lu Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 925 No'lu Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 943 No'lu, Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 961 No'lu, Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 877 No'lu, Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 890 No'lu Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 871 No'lu Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 973 No'lu Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 959 No'lu Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 915 No'lu Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 897 No'lu Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 883 No'lu, Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 934 No'lu, Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 899 No'lu, Şahsi Dosya
- Tercüme-i Hal Kağıdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 904 No'lu Şahsi Dosya
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, Devre V, C. I-II, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1994.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991) TBMM Matbaası, Ankara 1994.

II. TETKİK ESERLER

A. Kitaplar

Akyüz, Yahya; Türk Eğitim Tarihi : Başlangıçtan 1999'a Kadar Türk Kültürü Kolej Yay., İstanbul 1994.

Atatürk, M.Kemal; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II. Toplayan:Nimet Unan, Türk İnkılap tarihi Enstitüsü yay., Ankara, 1959.

Caporal, Bernard; Kemalizm Öncesinde ve Sonrasında Türk Kadını İş Bankası Yay., Ankara 1982.

Doğramacı, Emel; Türk :Kadının Dünyü ve Bugünü, İş Bankası Yay.,Ankara 1989.

Doğramacı, Emel; Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını, AAM Yay., Ankara 1993.

Göksel, Burhan; Çağlar Boyunca Türk Kadını , Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1993.

Güneş, İhsan; Türk Parlamento Tarihi (1935-1939) TBMM Yay. Ankara 2001

Kaplan Leyla; Cemiyetler ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını, (1908-1960) AAM Yay., Ankara 1998.

Kumaz, Şefika; II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, M.E.B. Yay., İstanbul 1996.

Lewis, Bernard; Modern Türkiye' nin Doğuşu, Çev:M. Kıratlı, TTK. Yay., Ankara 1992.

İnan, Afet; Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları, TTK, Ankara 1988.

İnan Afet; Kurtuluş Savaşında Türk Kadını, TTK. Yay., Ankara 1985.

Tan, Göğüş; (ed) Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, Eğitim Çalışma Yaşamı ve Siyaset, TÜSİAD Yay., İstanbul 2000.

B. MAKALELER

Bozkurt, Gülnihal; "Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Türk Kadınının Hukuki Durumu" Kastamonu İlk Kadın Mitingi'nin 75- Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu, AAM. Yay., Ankara 157-164.

Cin, Halil; "Elli Yıl Önce Türk Dünya Kadının Fiili ve Hukuki Durumu", Türk Kadınına Siyasi Haklarının Tanınmasının 50. Yılı Uluslararası Konferansı, Kadın Dernekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşları Yay., Ankara s1984, s.7-14

Enginün İnci; "Türk Kadını ve Siyasi Haklar Türk Kadınına Haklarını Tanınmasının 60 .Yıl Uluslararası Konferansı, Ankara 1984, s. 184-191.

Erol, Burçin; "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk ve Batı Kadını", Kastamonu İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu, AAM Yay., Ankara 1996, s. 147-154.

Fındıkoğlu Z., Fahri; "Tanzimatta İçtimai Hayat" Tanzimat II M.E.B. Yay., İstanbul 1999, s. 619-659.

Gül, Muhittin; "Milli Mücadele Mitinglerinde Kadınlarımız" Kastamonu İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu, AAM Yay, Ankara 1996, s. 47-58.

Gürkan, Ülker; "Türkiye 'de Kadının Toplumsal ve Hukuki Statüsü", Hukukta Kadın Sempozyumu (30 Eylül 1 Ekim 1999), İlk Yay., Ankara 2000, s. 38-44

Kaplan, Leyla; "Milli Mücadele Dönemi Kadın Cemiyetleri", Kastamonu'da İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, AAM. Yay., Ankara 1996, s. 69-126.

DİZİN

A

Abdülhamit, 7
 Adana, 13, 33, 54
 Ahmet Cevdet, 11, 35
 Almanya, 11
 Amasya, 19, 33
 Amerika, 3, 17
 Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan ve Müdafaa-i
 Hukuk Cemiyetleri, 18
 Ankara, 1, 2, 4, 7, 9, 10, 14, 15, 16, 18, 19, 24, 33,
 37, 57, 65, 67, 68, 69
 Antep, 13, 35, 37
 Arap, 1, 2, 17
 Asya, 1, 65
 Atatürk, 1, 2, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 37, 56, 57, 68
 Avrupa, 2, 4, 11, 17, 20, 22, 64
 Avustralya, 3
 Ayine, 8

B

Bartın, 7
 Bedford Koleji, 46
 Benal Aruman, 51
 Bolu, 18, 19, 28, 33, 48
 Buhara, 30
 Burdur, 19, 33, 37

C

Cemiyet-i İmdadiye, 9
 Cevdet Paşa, 4

Ç

Çin, 1, 31

D

Darümuallimat, 52, 54
 Divriği, 2
 Düry, 6

E

Edime, 34, 55
 Erzincan, 19, 34
 Erzurum, 19, 34, 37, 39
 Esmâ Nayman, 50, 63

F

Fatma Aliye, 8, 9
 Fatma Makbule, 9
 Fatma Memik, 55
 Fazıl Ahmet, 5, 34
 Ferruh Güpgüp, 47
 Fransa, 6

G

Gevher Nesibe Şifahanesi, 2
 Guruba Hastanesi, 55

H

Halide Edip, 14, 15, 16, 17, 18
 Hatı Çırpan, 43
 Hatice Özgener, 53
 Havza, 15
 Hilal Ahmer, 51
 Hilali Ahmer, 18
 Himaye-i etfal, 51
 Huriye Baha Önez, 46

İ

İbrahim Hakkı, 11
 İngiltere, 3, 17
 İskodra, 45
 İsmet İnönü, 30, 31, 35, 56
 İstanbul, 1, 5, 7, 10, 11, 14, 15, 17, 18, 25, 34, 37, 38,
 39, 41, 42, 44, 45, 46, 50, 52, 54, 55, 68, 69
 İsviçre, 11
 İttihat ve Terakki, 11
 İzmir, 13, 14, 15, 17, 18, 23, 34, 37, 51, 54

K

Kangal, 19
 Kayseri, 1, 19, 35, 47
 Keskin, 7
 Kirman, 1
 Kutlu Türkan Hastanesi, 1

L

Louis, 3

M

Mansurizade Saib, 11
 Maraş, 13, 34, 37
 Marie Antoinette, 3
 Mebrure Gönenç, 38
 Meliha Ulaş, 39
 Mîhri Pektaş, 44
 Muallim Mektebi, 46
 Muğla, 34, 52
 Muhadderat, 8
 Mustafa Kemal, 19, 20, 22, 23, 24, 31
 Müfide Fent, 14

N

Nakiye Elgün, 14, 42
 Namık Kemal, 8
 Nezile Muhittin Hanım, 29
 Nigar Hanım, 9

Niğde, 19, 34, 37

O

Olympe de Gouge, 3

P

Pakihe Özmen, 45
Paris, 15, 51
Pınarbaşı, 19

R

Refia Hanım, 19
Refik Şevket İnce, 31
Reşit Paşa, 4, 19
Roma, 1

S

Sabiha Görkey, 49
Sadiye Hanım, 19
Sadri Maksudi, 30, 31, 35
Selanik, 53
Seniha Hızal, 52
Seyyide Hanım, 19
Sivas, 19, 31, 35
Sparta, 1
Stuart Mill, 3
Sultan, 15

Ş

şair evlenmesi, 8
Şebike İnsel, 41
Şebinkarahisar, 30
Şinasi, 8, 34
Şuayip, 11
Şukufezar, 8

T

Teali Nisva, 46
Tokat, 36
Trabzon, 35, 37, 52
Tunalı Hilmi Bey, 28
Turan Melek, 2
Türk Kadın Birliği, 20, 29
Türkan Örs, 40

U

Ulviye Hanım, 19
Urfa, 13, 36, 37
Uygur, 31

Y

Yeni Zellanda, 3
Yunan, 1

Z

Ziya Gökalp, 11

EKLER

Yabancı Dil Bilen Kadın Milletvekilleri

Mebrure Gönenç	Fransızca, İngilizce
Nakiye Elgün	
Hatı Çırpan	
Mihri Pektaş	Fransızca, İngilizce
Fakihe Öymen	
Huriye Baha Öniz	
Ferruh Güpgüp	Arapça, Farsça
Benal Arıman	Fransızca, Rumca, Farsça
Seniha Hızal	
Meliha Ulaş	İngilizce
Hatice Özgener	
Sabiha Görkay	
Esmâ Nayman	
Sabiha Gökçül	
Mahire Bediz Morova	
Şekibe İnsel	
Fatma Merih	
Türken Örs	Fransızca

Kadın milletvekillerimiz büyük bir kısmı yabancı dil bilmekteydi: Mebrure Gönenç, Fransızca-İngilizce, Mihri Pektaş; İngilizce, Fransızca, Ferruh Güpgüp; Arapça, Farsça, Benal Arıman; Fransızca, Rumca, Farsça, Meliha Ulaş; İngilizce, Türkan Örs; Fransızca

**KADIN MİLLETVEKİLLERİNİN SEÇİMDEN ÖNCEKİ MESLEKİ
DAĞILIMI**

Mebrure Gönenç	Öğretmen
Nakiye Elgün	Öğretmen
Hatı Çırpan	Çiftçi
Mihri Pektaş	Öğretmen
Pakihe Öymen	Öğretmen
Huriye Baha Öniz	Öğretmen
Ferruh Güpgüp	-
Benal Arıman	Gazeteci-Yazar
Seniha Hızal	Öğretmen
Meliha Ulaş	Öğretmen
Hatice Özgener	Müteaid
Sabiha Görkay	Öğretmen
Esmâ Nayman	Öğretmen
Sabiha Gökçül	Öğretmen
Bahire Bediz Morova	Öğretmen
Şekibe İnsel	Çiftçi
Fatma Merih	Doktor
Türken Örs	Öğretmen

T. B. M. M. AZASININ
TERCÜMEİHAL KAĞIDI ÖRNEĞİ

959

959

Adı ve Soyadı	Melika Ulag	İlmî rütbesi	
Babasının ve Anasının adı	Hüseyin Kani Fatma Ulviye	Mesleki ve iş-gücü	Lise Muallimi
Doğum yeri ve tarihi	Sinob 1901	Yedek Subay ise Şubesi ve Sicil No. su	
Tahsili	Darülfünun edebiyat mezun.	Evliyi mi değil, kaç çocuğu bulunduğu	Evliyi mi olduğunu yazar.
Bildiği diller	İngilizce ve Fransızca bilirim.	Seçimden evvelki iş durumu	Samsun lise edebiyat Muallimi
İhtisası	Edebiyatta	Memur olup olmadığı	
Eserleri		Mebuslukları	Samsun

1901 tarihinde Sinobta doğmuşum. Babam Hüseyin Kani ozaman Sinob belediye doktorluğunda bulunuyormuş. Daha tahsil çağında çok evvel okumağa yazmağa başlamışım. İlk mektebim İstanbul Küçük Mustafa Paşa İnaş Rüştiyesidir. Buranın dördüncü sınıfına girerek çok iyi derecede mezun oldum. Orta ve Lise tahsilimi Savaşanebaşında lise ve sanat kısımlarını olan kız sanayi mektebinin lise kısmında yaptım. 330 senesinde imtihanla Darülfünunun edebiyat şubesine girerek 333 senesinde çok iyi derecede mezun oldum. 1.9.333 tarihinde İstanbul Selçukhatun Kız sanayi mektebi coğrafya muallimliğine tayin edildim. 335 senesinde terfian Kandilli İnaş Şultaniyesi edebiyat muallimliği nakledildim. 339 da yine terfian Bezmialem sultanisi türkçe ve edebiyat muallimliğine geçtim. Fakat burada haftada 23 saat ders verilmişti. Türkçe ve edebiyat derslerinin ayrılması, yalnız edebiyat derslerinin bana verilmesi için istida verdim. Neticede dersler ayrıldığından istifamı vererek Arnavudköy Amerikan Kız Kollajine lisan öğrenmek için girdim. Burada üç sene hem talabelik yaptım. Herde ihzari sınıfların türkçe derslerini okuttum. 926 da Doktor Halid Hulusi ile evlendim. Eşim Şark hizmeti için Erzuruma tayin edildi. Burada henüz açılacak olan Erzurum Kız Muallim mektebi edebiyat derslerini ve Başmuallimliği verdiler. 31.5.928 den 1.9.933 tarihine kadar beş sene Erzurumda bu vazifelerimle kaldım. Bu müddet zarfında muntazam terfi zamlarımla maaşım 2500 den 3500 e muavinlik ücretimde 2000 den 3000 e çıkarıldı. 1. Eylül. 933 tarihinde Samsun Lisesi Edebiyat Muallimliğine nakledildim. 1. Mart. 935 e kadar bu vazifeyi yaptım.

Aslı gibidir.

13.12.1956

N.Y.

T. B. M. M. AZASININ
TERCÜMEİHAL KAĞIDI ÖRNEĞİ

909
904

Adı ve Soyadı	Nakiye Elgün	İlmî rütbesi	Muallim ve Lise Müdürlüğü
Babasının ve Anasının adı	Mehmet Zeliha	Mesleki ve işi- gücü	Muallimlik
Doğum yeri ve tarihi	İstanbul 1298	Yedek Subay ise Şubesi ve Sicil No.su	
Tahsili	Kız muallim mektebi	Evli olup olma- dığı, kaç çocuğu bulunduğu	Bekar
Bildiği diller	.	Seçimden evvel- ki iş durumu	İstanbul Umumi Meclisi Üyeliği
İhtisası		Memur olup olmadığı	
Eserleri		Mebuslukları	

İstanbul da doğdum. Tahsilimi İstanbul muallim mektebinde tamamladıktan sonra aynı mektepte hocalık ve müdür muavinliği yaptım. Yine hoca ve müdür muavini olarak İnas idadisine tayin olundum. 1330 da istifaya ederek Vakıf mekteplerinin islahı vazifesini aldım. 1333 de Feyzi lisesi müdürlüğüne seçildim. 1929 da İstanbul Kız lisesi müdürlüğüne tayin olundum. 1930 da belediye kanunu ile yapılan seçimde İstanbul umumi meclis üyeliğine seçildiğimden mektepten ayrılarak meclise girdim. Meclis daimi encümen üyeliğine seçilerek dört senelik devroyu bu vazife başında ikmal ettim. 1934 seçiminde yine İstanbul Umumi meclis ve daimi encümeninde vazife aldım. Erzurum sayıtlığına seçilinceye kadar bu vazifede kaldım.

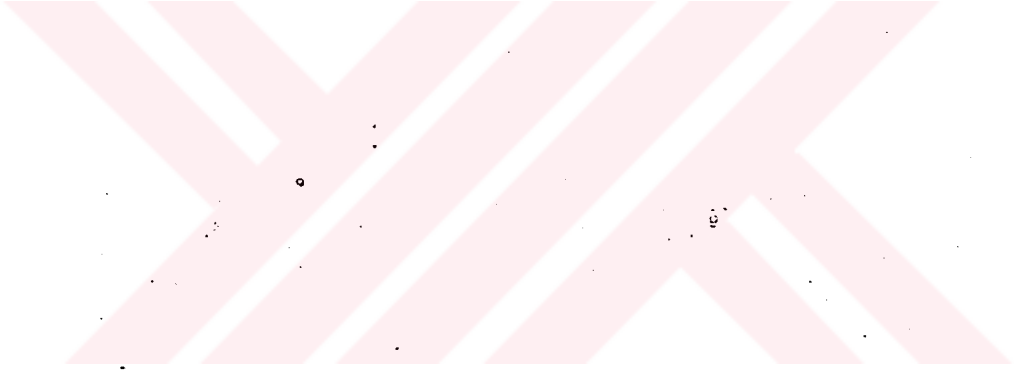
aslı gibidir.
23.11.1956

H.Y.

T. B. M. M. AZASININ
TERCÜMEİHAL KAĞIDI ÖRNEĞİ

877 477

Adı ve Soyadı	Türkhan Örs (Başbuğ)	İlmî rütbesi	
Babasının ve Anasının adı		Mesleki ve işi- gücü	
Doğum yeri ve tarihi		Yedek Subay ise Şubesi ve Sicil No. su	
Tahsili		Evli olup olma- dığı, kaç çocuğu bulunduğu	
Bildiği diller		Şeyimden evvel- ki iş durumu	
İhtisası		Memur olup olmadığı	
Eserleri		Mebuslukları	

Adı ve Soyadı	Hatı Çirpan	İlmî rütbesi	
Babasının ve Anasının adı	Kara Mehmet Anne	Mesleki ve işi-gücü	Çiftçilik
Doğum yeri ve tarihi	Kazan Köyü 1306	Yedek Subay ise Şubesi ve Sicil No. su	
Tahsili	İhtisasi tahsil görmedim	Evli olup olmadığı, kaç çocuğu bulunduğu	Evliyim 6 çocuğum var
Bildiği diller		Seçimden evvelki iş durumu	Kazan Köyü Muhtarı
İhtisası		Memur olup olmadığı	
Eserleri		Mebuslukları	Ankara

1306 senesinde Ankaranın Kazan Köyünde doğdum. Bir sene evvel köy muhtarlığına seçildim. Bu güne kadar çiftçilikle uğraştım.

Aslı gibidir.

10.11.1956

973

T. B. M. M. AZASININ
TERCÜMEHAL KAĞIDI ÖRNEĞİ

973

Adı ve Soyadı	Sonha Hızal	İlmî rütbesi	Muallimlik, Müdürlük, Müfettişlik
Babasının ve Anasının adı	Nafiz - Hüsnîye	Mesleki ve iş-gücü	Muallim
Doğum yeri ve tarihi	Adapazarı 1313	Yedek Subay ise Şubesi ve Sicil No. su	
Tahsili	Darulfunun fen fakültesi	Evli olup olmadığı kaç çocuğu bulunduğu	Bekâr
Bildiği diller	Biraz Fransızca	Seçimden evvelki iş durumu	Selçuk Kız sanat mektebi Fen Bilgisi Muallimliği
İhtisası	Fen Bilgileri	Memur olup olmadığı	Ve yeni Türkiye mektebi müessis ve Müdürlüğü
Eserleri	Yoktur	Mebuslukları	Trabzon

1313 te Adapazarında doğdum. Tahsilimin ilkini Fatih Rüştiyesi ,Ortasını kız sanat mektebinde, Yüksek derecesini Darulfunun fen Fakül sinde yaptım. 1334 te mezun oldum. Darulmuallimat müdürlüğü ile Muğlaya ttim. Bir sene sonra tabii ilimler okutmak üzere İstanbul Erenköy sesine naklettim. İki yıl sonra Maarif nazareti unvanı müfettişi oldum. İlli Müşâmetin teşekkülünden sonra İstanbul Kız muallim mektebi müdür avinliği, Bursa Kız muallim mektebi müdürlüğü ve maarif vekâleti unvanı ifettişliklerinde bulundum. Müfettişlikten sonra Selçuk Kız sanat mektebi ve Fevziye hususi lisesi müdürlüklerini yaptım. Halen yeni Türkiye mindaki bir ilk ve orta mektebin müdür ve müessisliğinde bulunuyordum

Aslı gibidir.

19.12.1956

ÖZGEÇMİŞ

Aslı APA: 11.10.1976 yılında Adana'da doğdu. İlk öğrenimini Mimar Sinan İlköğretim Okulu'nda, orta ve lise öğrenimini Baraj Lisesi'nde tamamladı. Kırşehir Eğitim Fakültesi'nde Tarih Öğretmenliği Bölümünden 1999 yılında mezun oldu. Bir süre Adana'da Sözel İstem ve Ayttest Dershaneleri'nde öğretmenlik yaptı. 2001 – 2002 Eğitim Öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Kayseri ili İncesu İlçesi Saraycık İlköğretim Okulu'nda göreve başladı. 3 yıl burada görev yaptıktan sonra 2004 yılında Şehit Aziz Özkan İlköğretim Okulu'na atandı. Halen burada görevine devam etmektedir.

Aslı APA

Adres : Şehit Aziz Özkan İlköğretim Okulu

Belsin / KAYSERİ

Tel : 0 352 331 10 27